

KÜLMISSZIÓ.

Evangélikus hittérítési folyóirat.

Megjelenik minden negyedévben egyszer.

Felelős szerkesztő és kiadó
Scholtz Ödön evangélikus lelkész,
 Ágfalva (Sopronmegye),
 kihez a lap szellemi és anyagi részét illető összes
 közlemények küldendők.

Előfizetési ár egész évre 1 korona.
 Egyes szám ára . . . . . 30 fillér.
 Hirdetések egyezség szerint számíttatnak.

Nagyok és csudálatosok a Te dolgaid, mindenható Ur Isten, igazak és tökéletesek a Te utaid, oh szenteknek Királya. Kicsodanem félne Tégedet Uram! és ki nem dicsőítené a Te nevedet? mert csak egyedül vagy szent. Mert minden pogányok eljönnek és Te előtted lehajolnak: mert a Te ítéletid megnyilatkoznak.

Mit cselekedjünk Atyámfiai férjfiak?

Kicsoda nem ismerné azon nagyszerű hitszónoklatot, melyet az első pünköst ünnepén a Szent-Lélelkel megtelt Péter apostol intézett a zsidó férjfiakhoz és mindazokhoz akik Jerusalémben lakoztak vala? A beszédnek oly nagy hatása volt, hogy akik hallották, szivekben megkeseredének és mondanak Péternek és a többi Apostoloknak: „*Mit cselekedjünk Atyámfiai férjfiak?*“ Péter pedig monda nekik: »Térjete meg és keresztelkedjete meg mindnyájan a Jézus Krisztusnak nevében a bűnöknek bocsánatjokra: és veszitek a Szent-Lélelkek ajándékát.« Akik azért örömet vevék az ő beszédét, megkeresztelkedének és megszaporodának azon a napon mintegy háromezer lélelkel. Nem tanakodtak sokat önmagokkal, hanem hallgattak a Krisztus parancsából s a Szent-Lélel sugallatából szónokló Apostolokra s megteittek a világtörténelem legfontosabb lépését: megalapították az első keresztény gyülekezetet, a keresztény egyházat.

»*Mit cselekedjünk Atyámfiai férjfiak?*« — kérdezhetjük mi is, ha azon mozgalomra gondolunk, mely a külmiszió érdekében néhány év előtt hazai egyházunk körében megindult. Ki gondolta volna, hogy néhány

hittérítő buzditó szózata, püspökeink lelkesítő pásztorlevele és ezen folyóirat szerény munkája, közönyös korunkban, rövid idő alatt, aránylag oly nagy érdeklődést fognak kelteni, egy egyházunkban azelőtt teljesen elhanyagolt és csaknem ismeretlen ügy iránt? Sőt nem csak érdeklődést, hanem ami sajátos viszonyaink között még hihetlenebbnek látszik: áldozatkészséget és lelkesedést is. Missziói istentiszteleteket és estélyeket tartunk, mi által a gyülekezeti élet gazdagodik, hitünk erősbül; a missziói adományok összege pedig évről-évre megkétszereződik.

S még más eredménye is van ezen mozgalomnak. A mai vallásilag oly *szintelen* korban, midőn az *egyházi öntudat* az egyházi érdek legfőbb őrei, a lelkészek előtt is sokszor másodrendű szerepet játszik, minek következtében aztán például a belmisszió terén mindenféle szövetkezésekkel vélnek sokan eredményt elérni: a külmissziói mozgalomnak nem legkisebb érdeme, hogy egyházi mederben folyik. Legalább a külmisszió terén, hála Istennek mi is azt valljuk, hogy *a lutheránus egyház csak lutheránus missziót pártolhat*; (kivánatos, hogy az ezen jelszóval ezen a terén elért szép eredmény, a belmisszió munkásait is mielőbb hasonló belátásra vezesse). Ma már bátran kimondhatjuk, hogy hazai ágost. hitv. evang. egyházunk — egy két gyülekezet kivételével — a Lipcsei evang. lutheránus, vagyis ágost. hitv. evangélikus missziót pártolja.

Ezen egységes és egyházas eljárás máris szép gyümölcsöt termett. A Lipcsei misszió idei közgyűléséről kiadott hivatalos jelentésben ezeket olvassuk: »Azután a missziói kollégium azon indítványa tárgyalatott, hogy a magyarországi ágost. hitv. evang. egyház azon kerületeinek, melyek missziókhöz csatlakoztak, a közgyűlésen *szavazati jog* engedélyeztessék. Ezek a bányai, dunáninnyi és dunántúli kerületek Sárkány, dr. Baltik és Gyurácz püspökökkel. A tiszai kerületből, nevezetesen a szepességről szintén sok gyülekezet hozzánk küldi missziói adományát. Reméljük, hogy az ottani gyülekezetek és esperességek idővel szintén egyesülve a mi missziókhöz csatlakoznak. *A közgyűlés a három említett kerületnek örömmel megadta a szavazati jogot*«.

Ezen határozat révén tehát elértük, hogy ezentúl gyakorlatilag is befolyhatunk egyházunk missziói munkásságának irányításába s azért most már kétszeresen jogos és fontos a kérdés: »*Mit cselekedjünk Atyámfiak férjfiak?*«

Nézetem szerint most elsősorban fokozott mértékben kötelességünk mindent megtenni a misszió érdekében, hogy ezen kitüntetésre méltók legyünk. Mert a Lipcsei misszió ezen határozata valóban *kitüntetés*, ha

meggondoljuk, hogy aránylag oly csekély hozzájárulásunk dacára is ép oly nagy joggal ruházza fel egyházunkat, mint például a bajor vagy szász országos egyházakat, melyek pedig százezreket áldoznak a misszióra. De hiszen a mi egyházunk sem nem kisebb sem nem szegényebb, mint a bajor; nos hát tegyünk róla, hogy missziói áldozatunk is vetekedjék az ottanival. Mindenek előtt határozzuk már el, hogy valamennyi gyülekezetünkben tartassék évenként offertóriummal összekötött *missziói istentisztelet*. Ez annyira népszerűsíti majd a szent ügyet, hogy azután csakhamar az önkéntes missziói adományok is megszaporodnak. S missziói perselyt is lehetne valamennyi templomban kifüggeszteni. Három kerületben már megtörténtek mind ehez az előkészületek: *a tiszai kerület se habozzék tovább, hanem csatlakozzék a többihez*. S mihelyt ez megtörtént, egy lépéssel tovább mehetünk. Megalkothatjuk a *magyarországi ágost. h. evang. misszió-egyletet*, mint a Lipcsei misszió egyik fiókegyeletét. Ezen egylet aztán a gyámintézetéhez hasonló gyűléseivel, missziói röpiratok kiadásával, missziói hitszónoklatok s előadások tartása s rendezésével stb. nagyban népszerűsíthetné a misszióügyet. Mert ne feledjük el, hogy a missziót sehol sem végzi a hivatalos egyház, hanem mindenütt azon belül a hívők serege, kik egyletté tömörülve imádkoznak, áldoznak és toboroznak annak érdekében. Ha püspökeink, kik már oly sokat tettek, ezirányban is folytatnák az akciót, biztos, hogy mindegyik kerületben találnának az ügy iránt lelkesülő misszióbarátokat, kiknek segítségével csakhamar megalakíthatnók az oly szükséges egyletet.

S ez annyival fontosabb és sürgősebb, mivel csak ha misszió-egyletünk lesz, tehetnök meg azt, amire a Lipcsei misszió ama fentemlített határozata most már *erkölcsileg kötelez*: élhetnénk képviseltetési jogunkkal az egyesület közgyűlésen. De míg egyletté nem szervezkedtünk nem igen gyakorolhatjuk ezen jogunkat; mert hát ki küldje ki a képviselőt? Az egyetemes gyűlés? De hisz ott a képviselő személyére nézve a tiszai kerület küldöttei ez idő szerint nem szavazhatnának s az egyetemes gyűlés eddig egyáltalán nem is foglalkozott még a külmisszió kérdésével. Avagy a három érdekelt kerület szavazzon s küldjön ki közös képviselőt? De itt meg az illető kerületek mondhatják, hogy semmi közük hozzá: a püspökök csinálták az egészet. Nem maradna tehát más hátra, mint hogy vagy valamely püspökünk rándúl mindég Lipcsébe az évi közgyűlésre, vagy más valaki, aki lelkesül az ügy iránt, megyen el saját jószántából: de sem az egyik, sem a másik nem képviselne senkit, mivel senkitől sem nyerne küldetést s azért ott aztán nem is szavazhatna.

Nos hát: »*Mit cselekedjünk Atyámfiak férjfiak?*« Ne tanakodjunk sokat önmagunkkal, hanem hallgassunk a Krisztus missziói parancsára s tegyük meg *azonnal* mire a Szent-Lélek indít: **alkossuk meg a hazai ágost. h. evang. misszióegyletet!** *Lépjünk tényleg az aktív missziói munkásság terére.* Van egy indítványom, melyet nem veszek le addig a napirendről, míg megvalósítására minden lehetőt meg nem tettem.

Ez év tavaszán sokat irtak a lapok a boszniai és hercegovinai mohamedánok helyzetéről s arról, hogy ott a római egyház (mint oly sok más helyen is) erőszakkal, gyermekrablással stb. akarja a kereszténységet terjeszteni. Ekkor támadt lelkemben a gondolat: vajon Isten nem azért hozta-e ezen országokat politikai függésbe hazánkhoz, hogy az ott lakó 600 ezer mohamedánust megnyerjük az Evangéliumnak? Nem erőszakkal, hanem a hit erejével és a szeretet melege által! A mohamedanizmus még ma is a kereszténység legnagyobb és legfanatikusabb ellensége s a mohamedán-misszió a missziómunka legnehezebb ága.

A Lipcsei misszió ezen a téren még nem működik, de tudva, hogy ezen egylet mindég csak akkor és ott nyit új munkamezőt, amikor és ahol Isten világos ujjmutatását véli felismerhetni: talán nem zárkoznék el azon indítvány elől, hogy Bosznia-Hercegovinában mohamedán-missziót nyisson. E sorok megjelenésével egyidejűleg beterjesztem a missziói kollégiumhoz ez irányu indokolt indítványomat. Tervem szerint az ottani munkát a Lipcsei misszió nyitná meg és vezetné, de az alakítandó magyarországi ág. h. ev. misszióegylet adná hozzá a szükséges pénzt s esetleg a hittérítőket is. Legalább a hazánkból a Lipcsei misszió javára befolyó összeg ezen célra volna fordítandó.

Lehet, hogy ezirányú indítványom a Lipcsei misszió jövő évi közgyűlésén már tárgyalás alá kerül s kívánatos volna, hogy egyházunk küldötte aztán részletesen kifejtsse a mellette felhozható érveket. Meg vagyok győződve, hogy ezen akció nagyban fokozná hazai egyházunkban a missziói érdeklődést s a missziói életet.

Félre tehát a kislelkűséggel! Ott Jeruzsálemben három ezeren megkeresztelkedének, olyanok akik örömet vevék Péter beszédét. Ha az én indítványomat csak harmincan örömet vennék, vagy ha csak négy püspökünk is örömet venné: úgy rövid idő alatt meg volna a magyarhoni ág. h. ev. misszióegylet s nemsokára megnyílna a bosznia-hercegovinai mohamedán misszió.

Ezt cselekedjük Atyámfiak férjfiak!

Ágfalva.

Scholtz Ödön.

Gróf Zinzendorf Miklós Lajos.

Irta: Schoitz Üdön.

(4 Képpel.)

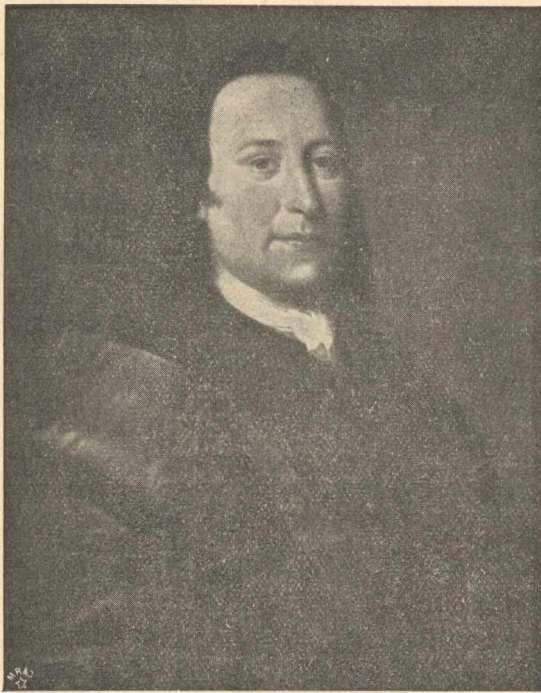
Folyó évi május 26-án volt 200 éve, hogy gróf *Zinzendorf* Miklós Lajos, a herrnhuti testvérgyülekezet és misszió nagynevű megalapítója született. Az evangélikus egyház nem ismer *szenteket*, sőt a Szent-Irás alapján azt tanítja, hogy mindnyájan *szegény bűnösök* vagyunk. De hogy Isten hívő embereket *eszközül* használ fel, országa építésére és terjesztésére, azt mély alázattal elismeri: s ilyen eszköz volt Isten kezében gróf Zinzendorf is. Azért ezen kegyes férfiú emlékezetét nemcsak a kisdud testvérgyülekezet ünnepelte meg Isten iránti mély halával, hanem az egész hívő evangélikus kereszténység meghatva köszönte meg az Urnak, hogy ezen kimagasló taggal megajándékozta. Mert Zinzendorf Jézus leghűbb követői közé tartozott s az általa alapított testvérgyülekezet a sivár racionalizmusz korában is megőrizte azon hitet, hogy a Megváltó szent vére és sebei árán igazulunk meg Isten előtt, az általa megindított misszió pedig oly nagy arányokat öltött, hogy egyetlen egyház hittérítési munkássága sem vetekedhetik vele. Persze, ma már a herrnhuti testvérgyülekezet virágkora is elmúlt s legújabbán a hívő körök nem kis csodálkozására a Ritschl-féle tanoknak s a hamis bibliai kritikának, ezen minden hitet kipusztító öldöklő méregnek is ajtót nyitott teológiájába; de erről a nagy alapító nem tehet: ő az utódok hűtlensége dacára is megérdemli, hogy mi is emléket emeljünk neki szivünkben.

Gróf Zinzendorf Miklós Lajos 1700 május 16-án Drezdában született, mint gróf Zinzendorf György Lajos és neje *Gersdorf* Sarolta Justina bárónő gyermeke. Atyja a szász választófejedelem minisztere volt; keresztelésénél pedig mint keresztszülők a szász és pfalzi választófejedelemnők és *Spener* Fülöp Jakab berlini prépost, a pietizmusz nagynevű és kegyes alapítója szerepeltek. A fiatal Zinzendorf szüleit mély vallásosság jellemezte; atyja Spenerhez benső baráti viszonyban állt, anyja pedig ezen kísérő szavakkal jegyezte be fia születését a családi Bibliába: „A kegyelem Istene vezérelje ezen gyermeket, hogy egész életén át büntetlenül haladjon az erény útján. Ha jogtalanságoktól tisztán megőrzi szivét s Isten ígéje lesz lábainak szövétneke, akkor boldog lesz úgy ezen, mint a más világon“. De Isten valóban csodálatosan határozott a gyermek szülei felett: atyja már hat héttel a gyermek születése után meghalt, anyja azonban csaknem kilencven esztendőss lett és túlélte fiát. Zinzendorf csak négy éves koráig maradt anyjánál, ki akkor ismét férjhez ment, a miért a gyermeket nagyanya vette magához. De szivében mindég a legszentebb gyermeki érzések fűzték anyjához s elhatározó pillanatokban, még felnőtt korában is mindég kikérte anyja tanácsát. Erre gondolva írta egyszer ama szép

szavakat: „Anyám áldása kísér, bárhol állok vagy bárhová megyek s ő teljesen annak adott át engem, aki az én mindenem“ (t. i. JÉzusnak).

Zinzendorf már négy éves korában elhatározta, hogy JÉzus szolgája lesz. Különösen azon tudat, hogy JÉzus a mi testvérünk, már zsenge korában mély benyomást gyakorolt kedélyére. Egyszer keservesen sirt, mivel egy házi istentisztelet alatt elaludta ezen verset: Te a mi jó Atyánk vagy, mert Krisztus a mi testvérünk. Annyira szerette JÉzust, hogy néha levelet irt neki s kidobta az ablakon, azt gondolva, hogy JÉzus meg fogja találni.

Tíz éves korában *Francke* híres paedagogiumába került, Halleba. Ide leginkább azért küldték, hogy alázatosságra és szerénységre szoktassák. Franckehoz naponként érkeztek missziói hírek, mi a fiatal grófban is nagyban élesztette a missziói érdeklődést. Maga mondta

Gróf Zinzendorf Miklós Lajos.

később: „az, hogy mindennap hallottam a Krisztus országából érkező híreket, beszéltem a különböző országokból érkező hitvallókkal, megismerkedtem hittérítőkkal s láttam üldözötteket és foglyokat, hatalmasan megerősítette az Úr ügye iránti érdeklődésemet“. Már 15 éves korában megalapította hason gondolkozású társaival a „*mustármagrendet*“, melynek főszabálya ez volt: „Fáradhatlan munkássággal arra kell törekednünk az egész világon, hogy oda adjuk életünket azért, aki az ő életét feláldozta a mi lelkeinkért“.*) Egyik kebelbarátjával *Watterville* Frigyesssel aztán még kü-

*) A rend szymboluma egy Krisztusfő volt a tövis koronával s ezen felirással: „Az Ő sebeivel gyógyultunk meg“; a tagok gyűrűt viseltek, melybe ez volt vésvé: „Közülünk senki nem él ő magának“.

Hat évet töltött Zinzendorf Francke intézetében, ahonnan 1716-ban, tehát alig 16 éves korában a wittenbergi egyetemre ment, ahol 1717-ben részt vett a reformáció kétszáz éves jubileumán. Zinzendorf a jogi fakultásra iratkozott be, mivel rokonai s különösen gyámja államférfiút szerettek volna belőle nevelni; de szíve a theológiához vonzotta. Azért szorgalmasan olvasta a Szent-Irást s mivel a theológiai előadásokat nem hallgathatta, személyes érintkezésbe lépett a tanárokkal, minek folytán mély theológiai ismeretre tett szert s bepillantást nyert az akkori ádáz egyházi vitákba. A wittenbergi fakultás a szigorú lutheri orthodoxiát képviselte s erős harcot vivott a hallei pietistákkal Zinzendorf, ki előítéletekkel jött Halleből Wittenbergbe, a theológiai tanárokkal való érintkezés s az Istentiszteletek látogatása által, csakhamar helyesebb belátásra tért s meggyőződött róla, hogy az orthodoxok nem olyan javithatatlan veszekedők, mint a halleiek állították s hogy mindkét részen vannak férfiak, akik JÉzust őszintén szeretik. Azért egy ideig közvetítő s békéltető szerepet is játszott a két párt között s csak anyja közbelépésének, kinek nem tetszett fia ezen szereplése, tulajdonítható, hogy nagyobb sikert nem ért el ezen a téren.

Eközben egyetemi tanulmányai véget értek, azért 1719 tavaszán elbucszott Wittenbergtől s tanáraitól, hogy azon kor szokása szerint nagyobb utazást tegyen, világ s emberismeretének gyarapítása végett. Először Németország néhány nagyobb s nevezetesebb városát tekintette meg. A düszeldorfi képtárban *Feti* Domonkos egy képe, mely a zenvedő Krisztust ábrázolta s ezen aláírást viselte: »*En est tettem értem, mit tettél te Értém?*« egész életére kiható mély benyomást gyakorolt reá. Innen Hollandiába ment, hol az utrechti egyetemen hosszabb időt töltött, majd Franciaországba és Párisba utazott, míg végre Svajcón át hazatért anyjához. Párisban a legfelsőbb körökkel érintkezett, kik a katolikus egyháznak szerették volna megnyerni; azonkívül utazása közben előkelő reformátusokkal péld. Hollandiában *Orániai Vilmos* herceggel is megismerkedett s azt tapasztalta, hogy minden felekezetben vannak hívő keresztények, ami későbbi egyházi álláspontjára elhatározó befolyással volt. Ezen két évig tartó utazást maga így jellemezte: „Utra keltem s minél messzebb értem, annál jobban éreztem, mennyire az Úr hatalmában állok, annál mélyebben elmerültem szenvedésének szemlélésébe s a világ nagyjai közül (a kis emberekről akkor még fogalmam sem volt) azokat kerestem ki, akik előtt Megváltóm kegyelmét magasztalhattam. S ott is találtam ilyeneket, ahol nem kerestem volna. Azok iránt, akikben nem biztam, mindég udvarias voltam. Akik bűnre akartak csábitani, azokkal szemben gorombán léptem fel s egyszer s mindenkorra szakítottam velök. Minden fontosabb lépést Megváltómmal előre megbeszéltem“.

Midőn gróf Zinzendorf hazájába visszatért, hivatal után kellett néznie. Legszívesebben a hallei árvaház szolgálatába állott volna; anyja és nagyanyja azonban, a negyedik parancsolatra hivatkozva, rá-

birták, hogy 1721 végén a drezdai minisztériumban vállalt tanácsosi állást. De ezen állásban is Isten országának szentelte minden szabad idejét; lakásán vasárnaponként épületes összejöveteleket rendezett, melyeken egyszerű emberekkel is megismerkedett, s melyeket a *smalkaldi cikkek* III. részének az Evangéliumról szóló 4. cikkével igazolt: „A Evangélium nem egyféle módon nyújt nekünk tanácsot és segédelmet a bűn ellen; mert Isten kegyelmének gazdagsága kimeríthetetlen. Először is ott van az élő szóbeli Ige, a melyben bűnök bocsánatja hirdtetik az egész világnak; ez az Evangélium sajátképi tiszte. Másodszor ott a keresztség. Harmadszor ott az oltári szentség. Negyedszer ott a kulcsok hatalma és a *testvérek kölcsönös beszélgetése és vigasztalása*; *Mát. 18, 20: A hol ketten egybegyülekeznek s ib.*» Azonkívül »*Dresdner Sokrates*« címen hetilapot adott ki, melyben kortársai rideg észíthét ostorozta s a megtántorodottakat igyekezett erősíteni a racionalizmusz támadásai ellen. Közben 1721-ben birtokot vásárolt *Berthelsdorfban*, hol nejével *Reusz Erdmuth Dorottya* grófnővel, kivel 1722-ben kelt egybe, életét a keresztény szeretetmunkásságnak akarta szentelni. *Rothe* Andrást, kinek a lutheri egyház az „*Ich habe nun den Grund gefunden*“ kezdetű gyönyörű éneket köszöni, meghívta *Berthelsdorf* lelkészévé s vele valamint *Schäffer* görltzi lelkészszel s *Watterville* barátjával megalapította a „négy testvér szövetségét“, mely feladatává tette, hogy a megfeszített Megváltóban való üdvöt a zsidóknak és pogányoknak is fogja hirdetni. S ezen terv megvalósításához az Úr csodálatos módon adta meg az alkalmas munkásokat.

Olvasóink tudják, hogy a reformáció egyik előhírnökét, *Husz* Jánost 1415-ben Konstanban máglyán megégették s hogy halála után követői a hussziták élet-halál harcot vívtak a római egyházzal. De a hosszú küzdelemben megtört a hussziták ereje: maradékaik »*cseh atyafiak*« néven ismeretesek. Ezek is folytonos zaklatásoknak voltak kitéve s különösen a 30 éves háború első felében, mely a protestánsokra nézve oly szomorú fordulatot vett, csaknem teljesen kipusztultak. Utolsó maradványukat a »*morva atyafiak*« képezték. Ezek között egy *Dávid* Keresztély nevű ács, ki azt hirdette, hogy úgy belső mint külső életviszonyainkban teljesen alá kell magunkat vetnünk a Krisztusnak, nagy tekintélyvel birt s ez *Rothe* közbenjárására engedélyt nyert *Zinzendorftól*, hogy hitőkért üldözött társaival megtelepedhetik *berthelsdorfi* birtokán. 1722 június 17-én a 84. zsoltár ezen szavaival vágta *Dávid* baltáját az új telep részére kijelölt erdőben az első fába: „Óh seregeknek Ura, én Királyom és én Istenem. A veréb itt talált házat és a fecske fészket magának, melybe helyheztesse az ő fíjait“. A telepet a *Hutberg* nevű domb után, melynek tövében fekszik, *Herrnhutnak* nevezték. Tíz évig tartott a bevándorlás és csak olyanokat vettek fel, kiket hitők miatt üztek el s minden vagyonukat elvesztették.

Gróf *Zinzendorf* 1727-ben ideiglenesen s 1732-ben véglegesen megvált eddigi hivatalától s teljesen visszavonult *Berthelsdorfba*. Meg-

utálta azon erkölcstelen életmód szemlélését, mely a katolikus hitre visszasülyedt erős *Agoston* udvarában folyt s elhatározta, hogy ezentúl teljesen új gyülekezetének szenteli életét. Eleinte naponként átment Berthelsdorfból Herrnhutba, míg utóbb állandó lakást építtetett ott magának. Herrnhut mindnagyobb virágzásnak indult; de már nemcsak morva atyafiak, hanem lutheránusok, reformátusok s mindenféle szeparatisták és rajongók is megtelepedtek az új községben. Ez nagy zavart okozott. Körülbelül 30 különböző tanfelfogás akart érvényesülni, miből sok egyenetlenség és viszály támadt. Így péld. 1826-ban maga Dávid Keresztély is kikelt Zinzendorf és Rothe lelkész ellen. Egy ebersdorfi tanácsos, *Krüger* elhitette vele, „hogy Zinzendorf és Rothe a Megváltót Istenné teszik, holott Máriától született, s ezáltal a teremtményt olyan tiszteletben részesítik, aminő csak Istent illeti“. Erre Dávid társaival elmaradt az Úrvacsorától; a gróftot a jelenésekbeli »*fenevad*«-nak, Rothet pedig a »*hamis próféta*«-nak mondotta s egy félreeső helyen épített magának házat, hogy Isten ítéletét, melylyei Herrnhutot sújtani fogja, kikerülje. De *Krüger* 1626/27 telén megtévelyodott s erre Dávid kiábrándult. Ekkor Zinzendorf, hogy véglegesen véget vessen a civakodásnak, összehívta az egész gyülekezetet s megkérdezte tőlök: hiszik-e, hogy mindnyájan bűnösök s hogy csak JÉzus szenvedései árán remélhetik üdvösségöket? S midőn ebben mindnyájan egyetértettek, így szólt: „Akkor a földolganb egyek vagyunk s testvériesen kezét foghatunk; a többit illetőleg majd eligazodunk“. Erre 1827-ben a régi morva atyafiak példájára szabályrendeletet készítettek s így ezen év tekinthető a testvérgyülekezet, mint külön egyházközösség keletkezési

évének. A szabályrendelet értelmében Zinzendorf volt a gyülekezet feje, ki mellé 12 preszbtert választottak. Ezek Herrnhutban külön istentiszteleti összejöveteleket is rendezhettek, melyek leginkább ének- és imádságból álltak, míg a tulajdonképeni egyházi cselekmények végzése ezentúl is Rothe berthelsdorfi lutheránus lelkészt illette.

A gyülekezet szervezése után Zinzendorf utazásokat tett s mindenfelé összeköttetéseket keresett a rokonérzelmű hívő körökkel. 1631-ben VI. *Keresztély* dán király koronázása alkalmából Kopenhágába is elment s ezen utazása kiváló fontossággal birt Zinzendorf és a testvérgyülekezet későbbi

Zinzendorf Erdmuth Dorottya grófnő.

missziói működésére. A gróf ugyanis és a vele volt testvérek Kopenhágában két grönlandi eszkimót láttak és hallották, hogy *Egede* János leirhatatlan nehézségek között hirdeti Grönlandban az Evangéliumot, de oly kevés eredménnyel, hogy már visszahívására gondoltak. Ez azon elhatározást érlelte meg Zinzendorf szívében, hogy mindent el fog követni, hogy segítségül lehessen Egedenek nehéz munkájában. Azonkívül még egy szerecsent is látott Zinzendorf Kopenhágában, aki Szent Tamás nyugatindiai dán gyarmatból származott s azt mondta, hogy otthon még egy nővére van, aki talán megtérne, ha megismerné az Evangéliumot.

Zinzendorf ezen ismeretségek hatása alatt azon határozott szándékkal tért haza, hogy missziót kezd az eszkimók és szerecsenek között. Midőn két nappal hazatérte után *Schäfer* görlitzi szuperintendens nála volt, ezen szavakkal mutatott egy ablaka alatt énekelve haladó testvércsapatra: „Nézze, ezek között hirnökök vannak, kik az Evangéliumot a pogányok közé viszik Szent-Tamás-szigetére, Grönland- és Lapplandba“. S csakugyan, mikor Zinzendorf utazási élményeit elbeszélte a gyülekezetnek, azonnal jelentkezett négy testvér, kik hajlandók voltak Grönlandba menni. S a missziói lelkesedés még nagyobb lett, mikor Zinzendorf meghívására ama kopenhágai szerecsen személyesen eljött Herrnhutba. Ekkor elhatározták, hogy Szent-Tamás-szigetén kezdik meg a missziót. 1732 évi július 16-án sorsot vetettek *Dober* Lénárd felett, s midőn az volt a válasz: „Hagyjátok menni a fiút, az Úr vele van,“ minden aggodalmuk megszűnt.

Dober Lénárd 1732 évi augusztus 21-én indult utnak Szent-Tamásra. *Nitschmann* Dávid ácsmester elkísérte, hogy az első berendezésnél segítségére legyen s aztán hirt hozzon róla. Egész vagyonuk 6 tallérból állott, amit magok takarítottak meg magoknak; azonkívül Zinzendorf egy aranyat adott mindegyiknek. Az utasítás is, a melylyel ellátta őket, a lehető legegyszerűbb volt: „Mindenben Jézus lelkétől vezettedetek magatokat“.

A gyülekezet már az augusztus 18-i énekórában el búcsúzott tőlök. Aztán még két napot töltöttek az övéiknél. Zinzendorf *Dobert* augusztus 20-án este magához hívatta s az egész éjszakát beszélgetéssel és imádkozással töltötték el. Augusztus 21-én reggel 3 órakor *Dober* és *Nitschmann* Zinzendorffal kocsiba ültek s *Bautzenig* hajtottak. A város előtt leszálltak a kocsiról s Zinzendorf a szabad ég alatt megáldotta *Dobert*, miután előbb térdre hűllva imádkoztak. Aztán búcsút vettek egymástól.

Ettől kezdve a két testvér gyalog vándorolt tovább. Mindenki lehetetlennek tartotta tervök kivitelét. Csupán *Wernigerodeban* *Stolberg* grófnő biztatta őket ezen szavakkal: „Csak menjetek; s ha meg is ölnék a Megváltóért, Ő megérdemli“. Kopenhágában is mindenféle nehézségbe ütköztek. *Plesz* főkamrás azt kérdezte tőlök: „Hogyan fogtok Szent-Tamáson boldogulni?“ mire *Nitschmann* azt felelte: „Mint

rabszolgák fogunk a szerecsenekkel dolgozni!“ s midőn amaz azt válaszolta: „Az lehetetlen, azt nem fogják megengedni!“ akkor Nitschmann azt mondta: „Ugy mint ács, mesterségemmel fogom magam fentartani“. — „Jól van!“ — mondá Plesz, — „de mit csinál majd a másik, aki fazekas?“ „Azt is eltartom Isten segítségével“, volt a válasz. „Persze“, — fejezte be a kamarás a beszélgetést, — „ily módon keresztül küzditek magatokat az egész világon!“ Így kezdődött a testvérgyülekezet áldásos missziója Szt.-Tamás, Szt.-János és Santa Cruz dán szigeteken.

De Grönlandról és Egede Jánosról is beszélt Zinzendorf a gyülekezetnek s csakhamar találkoztak testvérek, kik oda is készek voltak elmenni. Azonban sokáig várták őket, hogy kitűnjék, komoly-e elhatározásuk? Ezek 1733 január 19-én indultak el Herrnhutból s megnyitották a testvérgyülekezet grönlandi misszióját, mely a mai napig oly nagy áldással működik. 1734-ben aztán az északamerikai indiánusok, 1735-ben a szurinamezi és berbiceszi szerecsenek, 1736-ban pedig a Jóreménység foka körül lakó hottentották között nyitott a testvérgyülekezet missziót.

S mindez azért történhetett oly gyors egymásutánban, mivel Zinzendorf, mint már említettük, alkalmas munkásokkal rendelkezett. Helyesen mondja Römer, Zinzendorf legujabb életrajzírója: „Más férfiak, mint ezen kivándorlók, kik hitökért házukat és vagyonukat ott hagyták, nem lettek volna képesek oly könnyen „széles e világra“ elmenni. A kivándorlók képesek voltak reá s azért Zinzendorf Isten országának szolgálatába állította tehetségöket. Az üldöztetés sorsát a pogánymisszió tényévé változtatta át. Ezzel bebizonyította, hogy ép oly nagy ember, mint aminő kegyes keresztény. Más kivándorlásoknak mint péld. a szalzburginak úgyszólván nyoma veszett. A morva atyafiak kivándorlásából egy nagy missziómű keletkezett. S ezzel Zinzendorf a vallásüldözésből úgy a keresztény egyházra, mint az általános kultúrfejlődésre, nagy jelentőségű hasznot vont le“.

Eközben Zinzendorf működése mindentelé mindnagobb feltűnést keltett. A állam részéről ros szemmel nézték, hogy mindenféle kivándorlókat telepített meg birtokán; az egyház pedig nem vette szivesen, hogy mindenféle rajongókkal érintkezik s maga is sokszor az egyház hitelveivel nem egészen megegyezőleg nyilatkozott és cselekedett. Sokan megtámadták s nagy irodalmi vitatkozás fejlődött ki közte és ellenfelei között, mely gyakran igen éles hangot vett. Azért a szász kormány az 1732-ik év január havában egy bizottságot küldött Herrnhutba, az ottani viszonyok megvizsgálása végett s ugyanazon év őszén Zinzendorf utasítást kapott, hogy birtokát adja el és vándoroljon ki a szász választófejedelemségből. Mivel azonban Erős Ágoston fejedelem 1733 elején meghalt, a számkivetés végrehajtása egy deig elhúzódott, mivel utóda III. Ágost eleinte több jóindulatot tanusított Zinzendorf iránt.

Ezen jóindulat azonban nem tartott sokáig. Három évvel később, 1736 tavaszán megismételte a fejedelem a kiutasító végzést s midőn Zinzendorf egy külföldi utazást tett, megtiltotta neki, hogy Herrnhutba visszatérjen. Együttal egy második bizottságot is küldött Herrnhutba az ottani egyházi intézmények s az ott uralkodó tan megvizsgálására, minek alapján a kormány egy nyilatkozat aláírását kívánta Zinzendorftól, mely szerint több cselekményben bűnösnek érzi magát. S midőn az aláírást megtagadta, — mivel közben rövid időre még egyszer visszatért Herrnhutba — a szász kormány 1738-ban örök időre kiutasította az országból.

Ugyanekkor *Rothe* berthelsdorfi luth. lelkész is elhagyta állását s Hermsdorfbba költözött. Azért nem lesz érdektelen és felesleges e helyen *Rothe* és Zinzendorf egymáshoz való viszonyáról röviden szintén megemlékezni. „Zinzendorf és *Rothe* 15 éven át egyetértésben működtek egymás mellett, bár gyakrabban merültek fel ellentétek közöttök, mivel Zinzendorf többször beakart a lelkészi hivatal jogkörébe avatkozni, *Rothe* pedig szigorúan ragaszkodott a lutheri egyház álláspontjához és tanrendszeréhez. *Rothe* 1728-ban Zinzendorf távollétében rá akarta a cseh-morva atyafiakat bírni, hogy adják fel ezen nevet s nevezék magokat ezentúl ők is lutheránusoknak, — amit Zinzendorf hazatértekor helytelenített. *Rothe* meg ismét azt vette rossz néven, hogy Zinzendorf nagyon elnéző volt a rajongókkal szemben s szeretettel igyekezett őket megnyerni; míg *Rothe* ezen engedékenységekben az igazság megtagadását látta s a tévely megcáfolására törekedett. De azért a főcélban ezen ellentétek dacára is sokáig találkoztak, mivel *Rothe* mindég azt gondolta: „Kérlek, ne legyen versengés én közöttem és te közötted; mert atyafiak vagyunk!“ Azonban az ilyen egyre ismétlődő nézeteltérések lassanként mégis szakításhoz vezettek. *Rothe* 1737-ben utasítást kapott, hogy jelentse be, ha a gróf a vallás dolgában gyanús eljárást követne. Erre a gróf egy gyűlésen megkérdezte *Rothet*, vajon megtenné-e azt? S midőn *Rothe* azt felelte, hogy „igen“, Zinzendorf elhamarkodva így kiáltott fel: „Akkor ön hazaáruló lenne!“ Erre *Rothe* haragosan elhagyta a gyűlést s midőn a herrnhuti gyülekezet más lelkészt kért fel az urvacsora kiosztására, lemondott a berthelsdorfi lelkészségről“.

Zinzendorf később nagyon sajnálta ezen szakítást s többször mondta: „Óh, ha csak az én jó *Rothe* megint itt lenne“. S midőn *Rothe* 1758-ban meghalt, Zinzendorf működésének s tehetségének nagyszerű jellemzését ezen szavakkal végezte: „Az egész testvérgyülekezet örökké hálával fog visszaemlékezni azon nagy kegyelemre, melyben *Rothe* által részesült s azon világosságra, mely általa áradt reá s örökké vágyódni fog, hogy egyszer ismét viszontlássá, mivel távozása óta nagyon is nélkülözte“.

„S mivel ezen szép elismerés a gróf őszinteségét jellemzi, azért azt is bizényítja, hogy nem *Rothe*, hanem Zinzendorf okozta a szaki-

tást. Rothe a lutheri egyház szolgája volt s azért hivatalos kötelessége lett volna bejelenteni, ha a gróf „a vallás dolgában gyanús eljárást követett volna“. Azon törekvése, hogy a herrnhuti gyülekezetet a lutheri hitvallás és egyház iránti hűségben megtartsa, igazságérzetéből folyt s ha utóbb szükségét érezte, hogy a herrnhutianizmusz ellen nyíltan fellépjen, úgy ebben Isten sok hű szolgájának nézetét osztotta, kiknek jóakarató intéseit a testvérgyülekezet szintén figyelmen kívül hagyta“.

Mert tény, hogy sokszor és sok tekintetben „hamis lélek“ uralkodott Herrnhutban, amiről egy példát Dávid Keresztély esetében már felsoroltam s ami felett maga Zinzendorf is sokszor panaszkodott, bár a rajongókkal szemben tanúsított engedékenysége által, tulajdonképpen önmaga volt a baj okozója. Különösen a kiengesztelés és megigazulásról szóló lutheri tant mindjobban mellőzte s Krisztus sebeit, melyek pedig csak a megigazulás okát s alapját képezik, úgyszólván kegyelemeszköz gyanánt használta. Azonkívül a Szentháromságról is gyakran csaknem tiszteletlenül, mert nagyon is emberileg nyilatkozott; a hitvallás egységét kicsinyelte; az urvacsoráról való eltérő nézeteket, mint „tropuszokat“ megtűrte; a hitvallást önkészítette szabályrendelettel helyettesítette; az alapos bibliaismeretet pedig a naponkénti sorshúzással (Losung) pótolta stb.*) — Mindez eléggé igazolja Rothe s a hívő egyházi körök eljárását, a nélkül, hogy lerántaná Zinzendorfort azon piadesztálról, melyet az egyháztörténet nagyjai sorában elfoglal. Mert végre is nincsen fény árnyék nélkül, -- amint azt maga is elismerte.

Hogy különben Zinzendorf eltérései az egyházi tantól és rendtől nem voltak mélyrehatók, az a következőkből is kitetszik. Mivel attól tartott, hogy Szászországból való száműzetése után, máshol is eretneknek fogják tekinteni s eltiltják az egyházi szerepléstől, lelke régi vágyát, a lelkészi képesítést igyekezett magának megszerezni. Azért már az első száműzetési rendelet után, 1733-ban az akkor svéd fenhatóság alá tartozott *Stralsundba* utazott s az ottani híres teológiai tanárok vizsgálatának vetette magát alá, a kik azon nyilatkozatot állították ki róla, hogy nézete az összes főpontokban összevág a lutheri egyház ta-

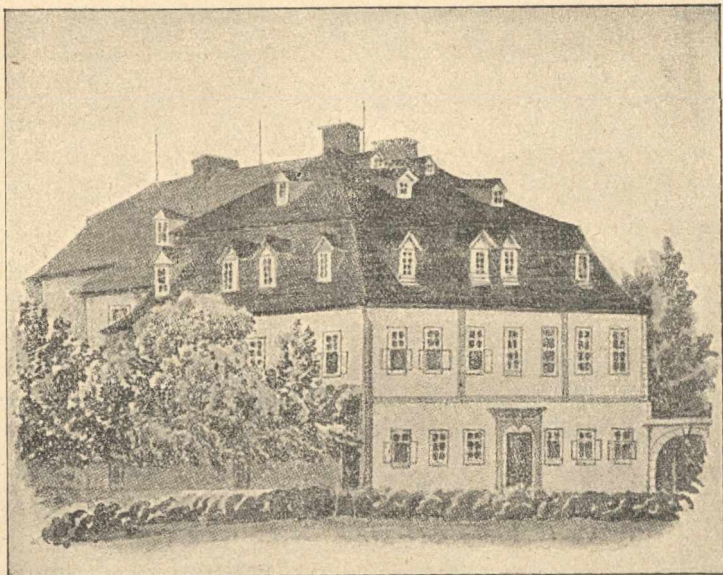
*) Ime a *Krisztus sebeiről* írt egy énekverse: „Des wunden Kreuzgotts Bundesblut — die Wunden-Wunden-Wundenfluth — ihr Wunden, ja ihr Wunden — macht Wunden-Wunden-Wundenmuth — und Wunden Herzenswunden! — Wunden! Wunden! — Geisselwunden, Dornenwunden — Nägelschrunden, Speerschlitzwunden — grüß euch Gott ihr Wunden“. Tény, hogy Zinzendorf a legbensőbb szeretettel csüngött JÉzuson, de nem jobban mint János, a szeretet apostola s mégis mennyivel tiszteletteljesebben beszél ezen szent apostol az Urról (Jel. 1, 17). — A *Szentháromságot* illetőleg, azt egyszer egy emberi családdal hasonlítja össze. Az Atya a férj, a Szent-Lélek az anya és a Fiú a gyermek. Másszor így ír: „Papa, Mama und ihr Flämmlein, Bruder Lämmlein“. A szent Lelket „Gott Vaters eheliches Gemahl, Herzmama, Ehemain“ néven nevezte. Egyszer meg így énekelt: „Gott Papa, Mama und Bruder Lamm, blas' auf dreieiniglich dein' Flamm, und du Mann der Seelen und Ehevater, sei du so nah' beim Prokurator als bei der Braut“. Így már tényleg nem a hit beszél, hanem a rajongás.

nával, mire az ottani egyházi hatóság engedelmével a rákövetkező vasárnapon 1734 április 11-én nyilvánosan prédikált. Innen *Tübingenbe* ment, hol a teológiai fakultás szintén hasonlóan nyilatkozott róla, mire felvették az egyházi rendbe, úgy hogy ott már mint hitjelölt lépett a szöszékre. Azonkívül, mivel nagy súlyt helyezett reá, hogy Szászország erősebb szomszédállamában Poroszországban is jó véleménynyel legyenek róla *Jablonszky* udvari lelkész közvetítésével kieszközölte, hogy *I. Frigyes Vilmos* király magánkihallgatáson fogadta. A királynak azt mondták, hogy Zinzendorf eszelős s azért eleinte nagy bizalmatlansággal fogadta, hogy annál nagyobb bizalommal vegyen bucsút tőle. Zinzendorf így írja le a találkozást: „A király az első napon igen hidegen, de alaposan beszélt; a másodikon nyíltan és bizalmasabban; a harmadik napon pedig kijelentette a királyné és kísérete előtt, hogy hamisan és hazugúl informáltak felőlem. Egyetlen bűnöm, hogy mint gróf s e világ szemében tekintélyes ember, az Evangéliumnak szenteltem életem. Aztán biztosított bizalmáról s megígérte, hogy segítségemre lesz.“ Erre a király rendeletére 1737-ben Berlinben egy tekintélyes lelkészekből álló bizottság előtt ismét vizsgát tett s ezek szintén azt jelentették a királynak, hogy Zinzendorf nem tanít mást mint a mit az evangélikus egyház hirdet.

Ekkor, a berlini vizsga és végleges száműzetése idejében, hirt vett Nyugatindiából, hogy a kiküldött hittérítők már számos szerecsent megtérítettek, de meg nem keresztelhetik őket mivel maguk sincsenek felszentelve. A Szent-Tamás szigetén lévő lelkészek pedig nem akarták a keresztelést végezni, mivel uraik, az ültetvényesek ellenezték a missziót. Nem akarták, hogy a szerecsenek okosak, nejeik s leányaik pedig erkölcsösek legyenek. Ezért Zinzendorf ezentúl felszentelt hittérítőket szeretett volna kiküldeni s azért felkérte a dán államegyház püspökeit, kik között jó ismerősei voltak, hogy szenteljék fel embereit. Ezek azonban megtagadták kérelmét, mivel tudatlan laikusokat nem szoktak felszentelni s mivel a Szászországból érkező hírek miatt gyanakodtak reá. Azért Zinzendorf azt határozta, hogy a cseh-morva testvérgyülekezet püspökévé szentelteti magát, hogy aztán maga szentelhesse lelkészekké békehírnökeit.

A cseh atyafiak Lengyelországba menekült ágánál a püspökszentelés fentartotta magát. Mikor ugyanis 70 év előtt már csak két ilyen püspök létezett, kiknek egyike a híres *Comenius* volt, az ő kívánságára 1662-ben egy lengyel zsinaton „reménytelen reménnyel“ két új püspököt szenteltek fel, köztük *Jablonszky* Pétert, *Comenius* vejét. Ennek fia volt *Jablonszky* Dániel, a már említett berlini udvari lelkész, ki „a successió biztosítása végett“ 1699 március 10-én egy Lisszában tartott zsinaton szintén az atyafiak püspökévé szenteltetett. S ezen *Jablonszky* szentelte már most 1737 május 20-án, *I. Frigyes Vilmos* király beleegyezésével Zinzendorft Berlinben a testvérgyülekezet püspökévé.

Gróf Zinzendorf mint püspök és száműzött, most hogy Herrnhutba vissza nem térhetett, az egész világot gyülekezetének tekintette s mindenfelé érintkezésbe lépett a rokonlelkűekkel. De ritkán utazott egyedül, hanem családja s néhány testvér többnyire vele volt, kik aztán az ugynevezett »vándorgyülekezetet« képezték. Először a Majna melletti *Frankfurtba* ment, hol Spener működése óta Krisztusnak sok igaz barátja lakott. Itt a *Ronneburgot*, egy félig rombadőlt kastélyt bírta lakásul, hol vagy ötven szegény nyomorult család tartózkodott, kik között zsidók és cigányok is voltak. Zinzendorf azonnal hatni kezdett rájuk; a szegény gyermekek saját gyermekeivel ettek s míg a felnőtteknek az Evangéliumot hirdette, a kicsinyekkel iskolát tartott. Innen azonban már

Gróf Zinzendorf berthelsdorfi kastélya.

másfél hónap múlva családja és a vándorgyülekezet visszahagyásával, külön meghívásra *Livlandba* utazott, hol a még nagyszámú pogány eszth nép megtérítése végett tanítók kiképzésére egy szemináriumot szervezett, a Biblia eszth nyelvű kiadását lehetővé tette s *Riga* és *Revalban* nagy eredménnyel prédikált. A következő évben *Angolországba* utazott, hogy püspökké szenteltetését ott is elismertesse s az irányadó körökkel az angol gyarmatokban folyó misszió ügyében értekezzen. Az 1737 év vége felé a vándorgyülekezettel Berlinbe tette át lakását, hol 1738 január 1-től április 27-ig híres *hatvan beszédet* tartotta, melyek óriási hatást gyakoroltak s nyomtatásban is megjelentek. Végül néhány évvel utóbb vándorgyülekezetével együtt *Genfben* ment. Genf reformátora *Kalvin* egyszer nagy elismeréssel nyilatkozott a cseh atyafiakról s azért egyházát ezen közösség feltámadásáról szintén értesíteni akarta. Vándorgyüleke-

zetével mint mindenütt, úgy itt is nagy feltűnést keltett s mint mindenfelé a hol megfordúlt, úgy itt is sikerült neki egy közösséget létesítenie, mely még ma is létezik, bár a csöcselék kövekkel dobálta meg a vándorgyülekezetet, amikor Genfből ismét elutazott.

Zinzendorf püspökké szenteltetése óta ugyan felszentelt hittérítőket küldött a pogányok közé, kik a megtérteket mindjárt meg is keresztelhették, de azért most maga is meg akarta őket látogatni; egyrészt azért, hogy a világ száját betömje, mely azt rebesgette, hogy a szegény morva kivándorlókat oly helyekre küldi, ahol a gyilkos klímának áldozatul esnek, de a gróf úr szépen itthon marad; másrészt pedig, hogy a szegény testvéreken, kik szorúlt helyzetbe kerültek, segítsen. Midőn a hosszú és veszedelmes utazás után az első nyugat-indiai kikötőbe ért, azt kérdezték tőle, nem tudja-e, hogy Szent-Tamás Nyugatindia legveszedelmesebb szigete, honnan ritkán kerül valaki élve vissza s hogy a levegő épen ebben az évszakban a legégszétlenebb? De Zinzendorfit ez sem rettentette vissza, hanem 1739 végén kikötött a szigeten. Midőn partra szállt, megkérdezte az egyik szerecsent, hogy hol vannak a hittérítők. „A tömlőcben vannak“, — volt a válasz. — „S mióta?“ — „Már három hónapja“. — A gróf tovább kérdezte: „S mit csinálnak azalatt a szerecsenek?“ — „Óh, azok tovább haladnak a jóban, mert a testvérek tömlőce in predikál!“ — Zinzendorf a kormányzónál csakhamar kieszközölte az ártatlanul elítélt hittérítők szabadon bocsátását s engedélyt kapott, hogy maga is predikálhasson a szerecseneknek. Mivel azonban a szegény rabszolgák nappal nem jöhettek össze, éjjel tartották az istentiszteleteket s Zinzendorf csodálkozva látta, mily nagy számban gyűltek ilyenkor össze az Evangélium tanulása végett. S mivel a misszió iránt ellenséges fehérek ezen éjjeli összejöveteleket gyakran erőszakkal szétverték, a kormányzónál kieszközölte, hogy az *Martin* Frigyes felszentelt hittérítőt írásban felhatalmazta a megtért szerecsenek megkeresztelésére. Miután még Szent-János és Santa Cruz szigeteket is meglátogatta, ismét visszatért Németországba.

Útközben a hajón egy *Nunnez Dacosta* nevű portugaliai zsidóval ismerkedett meg s ezen ösmerettség a zsidómisszió eszméjét keltette fel lelkében. Hazatértekor 1739 okt. 12-én, a zsidók hosszúnapján, térdén kérte összegyülekezett barátait, hogy foglalják ezentúl Izraelt is könyörgéseikbe. Utóbb a zsidók megtéréseért való könyörgést a vasárnapi litániába is felvette s nyílt levelet intézett Izraelhez, melyben ahoz hívja őket „aki *nélkül* ő maga sem élni sem üdvözülni nem akar s *akivcl* inkább akarna a pokolban mint *nélküle* a mennyországban lenni“, t. i. Jézushoz. Később Amszterdamba, ahol igen sok zsidó lakott, *Lieberkühn* Sámuel személyében egy zsidómisszionáriust is küldött s nagyon örült, hogy az ószövetség népéből egy olyan kegyes hívőt nyert, mint *Grünbeck* Eszter, kinek énekei még ma is a herrnhuti énekeskönyv gyöngyei közé tartoznak.

1741-ben Zinzendorf újra átkelt a tengeren s ezuttal *Benigna* nevű leánya kíséretében Északamerikába utazott. Először Pennsylvánia fővárosában, Philadelphíában telepedett meg, honnan herrnhuti kivándorlókkal a Lehigh folyó partján *Bethlehem* községet alapította, mely ma körülbelül kétezer lélekkel bír s az amerikai testvérgyülekezet központját képezi. Mivel Pennsylvániában már akkor körülbelül 120.000 német kivándorló lakott, ezek összegyűjtésére kiváló gondot fordított s a lutheránusok lelki gondozása s szervezése által ez irányban is maradandó érdemet szerzett magának. Végre Bethlehemből az indiánusok által lakott vadonba is ellátogatott s egy ilyen veszedelmes kirándulás alkalmával a hatalmas irokézek főnökeivel találkozott. Tolmácsa által tudatta velök, hogy Isten beszédét hozta nekik, mire engedélyt nyert, hogy tanítókat küldjön az irokézek közé. Barátságuk jeléül kogylókból összefűzött nyakláncokat váltottak egymással. Erre aztán Zinzendorf megnyitotta közöttök az utóbb oly szép fejlődésnek indult indiánus missziót. Az indiánusok között az első hittérítő tulajdonképen *Rauch* Keresztély volt, ki a mohikánok törzséből *Sekomeko* indiánus faluban már ekkor több hívőt szerzett Jézusnak. Zinzendorf oda is ellátogatott s leányával néhány napot egy fakéregből készített indiánus kunyhóban töltött, melyről azt írta egy levelében: „Éz volt a legkedvesebb ház, melyben eddig laktam“. Midőn Amerikából ismét hazatért ezen szavakkal bucsúzott el philadelphiai barátaitól: „Mindent megtettünk amit mint olyanok tehettünk, kik egész szívvel a Megváltón csüggünk, de akik még nem ismerjük egészen az országot s az itteni viszonyokat“.

Mig Zinzendorf ezen utazásokat tette s általában száműzetése idejében a morva atyafiak több helyen letelepedtek s mindenfelé új gyülekezeteket alapítottak, melyek mind Herrnhut mintájára rendezkedtek be. Ilyen gyülekezetek voltak: *Herrnhag* a mai hesszeni nagyhercegségben, *Neudietendorf* a szász-gothai hercegségben, *Gnadenberg* és *Gnadenfrei* Sziléziában; azonkívül még néhány Oroszország, Svajc és Hollandiában. A községek külső szervezete abból állott, hogy mindegyik gyülekezet u. n. kórusokra volt felosztva, a gyermekek, ifjak, leányok, férfiak, nők stb. kórusára, melyek mindegyikének élén egy preszbyter (vén) s az összes kórusok felett egy főpreszbyter állott, kik aztán a gyülekezeti élet felett őrködtek s azt vezették. Azonkívül valamennyi gyülekezet ügyeinek egységes vezetése az úgynevezett „egyetemes preszbyterre“ (Generalältester) bízott. Éz egy ideig maga Zinzendorf, majd száműzetése után a missziói munkából hazatért *Dober* Lénárd volt. Mivel azonban *Dober* 1741-ben ezen állásról lemondott és senki sem találkozott, aki azt újra elfogadta volna, egy 1741 szept. 11—23-án Londonban tartott konferencián, az egyház láthatatlan fejét, az Úr Jézus Krisztust tették a testvérgyülekezet egyetemes preszbyterévé, ügyeinek mindenható intézőjévé. S azóta a testvérgyülekezet minden év november 13-án nagy ünnepet tart annak emlékére, hogy

vezetése gyarló emberi kezekből, Krisztus láthatatlan égi kezeibe tétetett.

Maga Zinzendorf ezen idő óta az „Ordinarius fratrum“ címet viselte s több művet is neve elhagyása mellett, ezen aláírással adott ki. S bár nem volt állandó lakása, vagy talán épen azért, a gyülekezetek *külső* viszonyainak számai mégis ezen nagy vándorapostol kezeiben futottak össze.

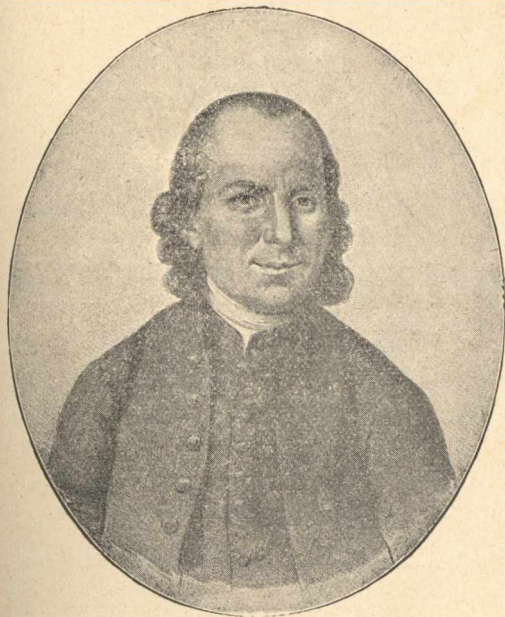
A testvérgyülekezetek között egy ideig nagy szerepet játszott *Herrnhag*. Itt nem csak egyszerű morva földművelők és iparosok, hanem Németország, Svajc, Hollandia, Anglia és Franciaországból minden rangú és rendű atyafiak gyűltek össze. A lakosság száma csakhamar megközelítette az ezeret s Zinzendorf fia, Keresztély theológiai szemináriumot, valamint fiúk és leányok részére paedagógiumot rendezett be közöttök. Mivel a lakosok részben igen előkelő körökből származtak, a zenét, költészetet és festészetet is nagyban kultiválták. A testvérek *Herrnhag* gyors felvirágzásából azt következtették, hogy az „egyetemes preszbyter“, Krisztus csakugyan velök van s a testvérgyülekezet ügyét nagyban előmozdítja. Azonban csakhamar nagy fordulat állott be. A herrnhagiak nem bírtak azon józansággal s nem voltak úgy a rendhez s egyházfegyelemhez szokva, mint a herrnhuti morva atyafiak, amiért is köztök nagyobb szabadság uralkodott; de ép ez okozta *Herrnhag* bukását. Zinzendorf egyszer azt mondta magáról, hogy ő lángelme s az extravaganciákhoz (szélsőségekhez) hajlik. Ezen extravaganciák iránti hajlam mutatkozott csakhamar *Herrnhagban* is, mely lassanként egyrészt valóságos vallási rajongássá sőt őrjöngéssé, másrészt pedig érzékies mulatozássá fajult. Zinzendorfort, ki ezidő szerint maga is többnyire *Herrnhagban* lakott, úgy barátai mint ellenségei figyelmeztették ezen kinövésekre, melyek előbb utóbb az egész testvérgyülekezet vesztét okozták volna: ő azonban, bár szintén nem helyeselte, mivel a sok ünnepély úgy őt magát, mint a gyülekezetet is óriási adósságba s csaknem az anyagi tönk szélére sodorta, tehetetlenül állt velök szemben. Ekkor Isten lépett közbe. Gróf *Henburg-Büdingen* Ernő Kázmér, ki a herrnhagi tesvérgyülekezetet birtokán megtelepítette 1849 vége felé meghalt, fia Gusztáv Frigyes pedig nem akarta, hogy birtoka Zinzendorf munkatere legyen, kit akkor az egész világ megtámadott. Azért felszólította a gyülekezetet, hogy vagy válják meg eddigi tanítójától, vagy pedig vándoroljon ki 3 év alatt országából. A lakosok ez utóbbit választották. Már az első évben 471 lélek eltávozott, többnyire Amerikába s 3 év múlva már csak az üres épületek hirdették, hogy itt kevéssel előbb egy virágzó testvérgyülekezet létezett. *Herrnhag* bukása óriási anyagi veszteséget okozott a testvérgyülekezetnek, de egyuttal meggyógyította a könnyelműségtől, miből örömmel látták, hogy az Úr, bár súlyosan büntette tévedésökért, még sem fordult el tőlök s ezen keserű orvossággal is csak javokat célozta.

Eközben *Herrnhut* hol a régi erkölcsöket teljes tisztaságban megőrizték, nemcsak mind nagyobb jólétnek indult, hanem józan munkássága

és takarékoságával a többi körülfekvő községeknek is oly jó példát mutatott, hogy a szász kormány szerette volna, ha több ily munkás és józan község keletkezett volna az országban. Azért 1847-ben megengedte Zinzendorfnak, hogy az országba visszatérjen s az Elbe melletti *Barbyban* egy új gyülekezetet telepítsen meg. Együttal 1749-ben egy rendeletet bocsátott ki, mely szerint a testvérgyülekezet, mint az ágostai hitvallású egyházzal rokon vallási közösség, országos elismertetésben részesült s teljes önkormányzati szabadságot nyert. Erre Zinzendorf, ki eddig mindig azon volt, hogy a gyülekezetek mindenütt lehetőleg azon egyház kötelékében maradjanak, melyből gyülekeztek s maga is az ev. luth. egyház tagjának vallotta és tekintette magát, különösen a cseh-morva testvérek kívánságára függetlenül szervezte gyülekezeteit. Min-

denekelőtt Herrnhutot teljesen elváltította a berthelsdorfi gyülekezettől és saját lelkeszt alkalmazott az igehirdetésre s a szentiségek kiszolgáltatására.

Épen így a közte és Dánia között félreértések következtében támadt feszült viszony szintén megszűnt. A testvérmiszionáriusok Dán-Nyugatindióban s különösen Grönlandban oly szép eredményeket értek el, hogy az egész dán nép elismerését sőt az uralkodó kegyét is kivívták magoknak. Midőn a szent-tamási kormányzó egy ízben megvizsgálta a missziót, ezen elismerő bizonyítványt állította ki róla: „A testvérek egyháza legnagyobb erősségünk a szigeten s neki köszönhetem,

Dávid Keresztély.

hogy egy éjszakát nyugodtan tölthettem a váron kívül, ültetvényemben, amit előbb nem mertem volna megtenni. De ha mégis lázadás törne ki, amitől a javult helyzet miatt már kevésbé kell tartani, úgy a testvérek sok ezer hívének valamelyike bizonyára hallana róla s értesítene felőle.“ Azért a dán kormány 1758-ban felkérte Zinzendorft, hogy a keletindiai nikobari szigetcsoporton is nyisson missziót s evégből teljes szabadságot biztosított a testvérgyülekezet részére az összes keletindiai dán gyarmatokon. Erre Zinzendorf 1759-ben 14 testvért küldött az ottani dán szigetekre.

1749-ben az angol parlament is elismerte a testvérgyülekezetet, mint régi evangélikus püspöki egyházat, úgy hogy Zinzendorf az ottani gyülekezet kiépítésére ezentúl szintén még nagyobb gondot fordított. 1751-ben harmadszor is Angliába utazott s ezuttal 3 és fél évig maradt

ott a gyülekezetek szervezése végett. A híres *Penn* Tamással a pennsylvániai gyülekezetek ügyét is rendezte s a kormánytól Észak-Kaliforniában 100.000 holdnyi birtokot kapott gyülekezetek telepítésére, hol még ma is több herrnhuti község van. Ettől kezdve Zinzendorf a herrnhuti testvérgyülekezetek székhelyét Angliába akarta áttenni, mint amely ország Amerika és Németország között feküdvén, természetes központnak kínálkozott; ezen tervét azonban csakhamar bekövetkezett halála miatt meg nem valósíthatta.

1755 március havában visszatért Németországba s bár még ezentúl is több utazást tett Hollandiába és Svájcba, most már mégis állandóan Szászország felső-lauzitzi tartományában tartózkodott, felváltva Herrnhut, Berthelsdorf és Grosshennersdorf községekben. Az 1756-ban Nagy Frigyes porosz király és Mária Terézia között kitört véres 7 éves háborúban, a mely leginkább épen ezen a vidéken folyt le, Herrnhut s a többi gyülekezetek szintén sokat szenvedtek; másrészt azonban azon számtalan főrangú katona, ki ezuttal Herrnhutban megfordult, a legjobb benyomással távozott onnét s széles körben jó hírt terjesztett róla, mi nagyban hozzájárult Zinzendorf és ügyének népszerűsítéséhez s a róla sokfelé elterjedt téves ítéletek eloszlatásához.

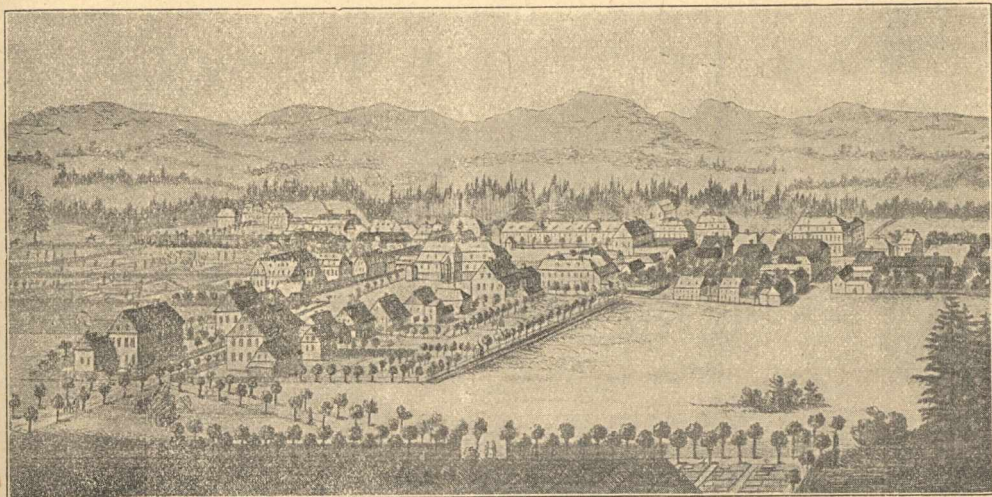
Eközben Zinzendorf érezni kezdte, hogy élete alkonyához ért s azért mintha tudta volna, hogy már csak rövid idő áll rendelkezésére minden képzelhető elkövetett életműve jövőjének biztosítására. Sorra látogatta a gyülekezeteket, folyton érintkezett az egyes tagokkal s kórusokkal, felülvizsgálta az iskolákat s intézeteket s különös gondot fordított reá, hogy a hittérítés ügye mindnégy Európán kívüli világrészben virágozzék s mindég elegendő s megfelelő testvér álljon ezen szent munka szolgálatában. Azonkívül kiváló gondot fordított reá, hogy a lelki közösséget a lutheránus lelkészekkel s egyházzal is fentartsa, amire minden kínálkozó alkalmat felhasznált.

Amint mindezekből látjuk, gróf Zinzendorf egész életén át bámulatos, csaknem hihetetlen munkásságot fejtett ki. S ha kérdezzük, mi adta neki hozzá az erőt? nem felelhetünk mást, mint azt, hogy a Megváltóban való hit s a hozzá való tántoríthatatlan hűség. Mindent amit tett, nem a maga dicsőségére tette, hanem hogy Isten ama báránya dicsőítessék általa. De épen azért áldotta meg az Úr tevékenységét s engedte, hogy gyenge, beteges teste s számtalan akadály és ellenséges megtámadtatás dacára oly nagyot végzett Isten országában.

Zinzendorf született *szónok* volt. Beszédével mindenkit meghódított; de ne gondoljuk, hogy talán külső színésziességgel hatott, hanem azzal, hogy minden szavából kiérzett a meggyőződés és a hit ereje. Beszédeiből több kötet nyomtatásban is megjelent s ezeket aztán idegen nyelvekre is lefordították. Predikációi még ma is drága kincsét képezik a herrnhuti testvérgyülekezetnek. Beszédénél azonban még nagyobb hatást gyakoroltak *énekei*. Énekeiben Zinzendorf még ma is él, és pedig nemcsak a testvérek között, hanem az egész evangélikus egyházban.

Már 12 éves korában éneket irt JÉzus dicsőítésére s azontúl nem történt életében nevezetesebb esemény, amit alkalmúl nem használt volna fel a megéneklésre. Összesen több mint 2000 éneket irt s bár a legtöbb nem is bir maradandó irodalmi beccsel, olyan énekei mint: JÉsu geh' voran, — Herz und Herz vereint zusammen, — és Christen sind ein göttlich Volk, nem fognak elnémúlui, míg hívő keresztények lesznek a földön.

De Zinzendorf, ha még ugy túl volt is halmozva teendőkkel, családját sem hanyagolta el, sőt ellenkezőleg a legszebb családi életet élte. Első neje *Reusz* Erdmuth Dorotya grófnő férjéhez méltó élettárs volt; szívében ugyanazon szeretettel csüngött Megváltóján mint férje s azért szívesen mondott le a rangjával járó kényelem és jólétről s örömet osztott meg férjével minden nélkülözést és szenvedést, csakhogy az Úr dicsőségét szintén előmozdíthassa. S különösen gondos takarékosságával sok kellemetlenségtől óvta meg férjét, ki ideális munkássága

Herrnhut. (Egy 1755-ből való rajz után.)

következtében sokszor megfélekedett a reális viszonyokkal számolni. Négy évvel megelőzte férjét a halálban, ki utóbb másodszor is meg nősült s a gyülekezetre való tekintetből a 42 éves *Nitschmann* Annát vette el, ki a morva bevándorlókkal jött Herrnhutba s mint a hajadonok korusának feje nagy tiszteletnek örvendett. Férjét csak 12 nappal élte túl.

Zinzendorf első házasságából 12 gyermek származott 6 fiú és 6 leány; de csak 3 leány élte őt túl. Nyolc gyermek korán sirba szállt; Renátus nevű fiát pedig 25 éves korában szólította haza az Úr. Ezen fiát Zinzendorf annál mélyebben gyászolta, mivel ritka szeretettel csüngött a Megváltón, amiért is művének folytatóját remélte benne. Atyjának fiatalsága dacára már igen sokban segédkezett s mint költő is maradandó nevet biztosított magának.*) Legidősebb leánya Benigna, ki Amerikába is elkísérte, br. Wattewille Frigyes fogadott fiához, br. Wattewille

*) A „Die wir uns allhier beisammen finden“ kezdetű gyönyörű verset Zinzendorf Renátus költötte.

Jánoshoz ment férjhez s Zinzendorf még unokáinak is örvendhetett. Másik két élő leánya, csak Zinzendorf halála után ment férjhez és pedig Mária Ágnes gróf *Dohna* Vilmoshoz, Erzsébet pedig br. *Watterville* Frigyes Rudolphhoz, br. *Watterville* Frigyes unokaöccséhez.

Zinzendorf 1760 május elején súlyos betegségbe esett, melyből fel nem gyógyult. A keresztet alázattal viselte s betegágyán is Jézust magasztalta. Egyszer felsorolta mindazt amit az Úr vele végeztetett s így fejezte be szavait; „Ki gondolta volna kezdetben, hogy a Megváltó oly sokat fog velünk végeztetni, mint amit most látunk a gyülekezetekben, Isten szétszórt gyermekei között s a pogányoknál? Különösen a pogányoknál csak néhány elsősülöttre számítottam s most ezrekre megy a megtértek száma“. „Nitschmann!“ kiáltott, „Nézd, mily tekintélyes karaván áll ökonómiánkból, a bárány trónusa körül“. Mikor 1760 május 9-én meghalt a 126 zsoltár 6. verse volt a nap jelszava: „Aki az ő kereset magvát vivén, sirva megyen vala; az térjen meg ének-szóval, hozván az ő kévéit“..

Az Úr csodálatosan vezeti az ő népét. Csodálatos, tüneményes eszköz volt kezében gróf Zinzendorf is. Fáradhatlan lelke sokszor oly vállalatokba is vezette, melyeket meg nem valósíthatott; de nem is kérdezte, hogy megvalósíthat-e mindent, hanem csak arra nézett, hogy Jézus meg van-e vele elégedve? „Inkább teszek száz eredménytelen kísérletet Jézusért, mint egyet sem!“ szokta mondani. Igaz, hogy tanában s tetteiben nem egyszer eltért a lutheri hitigazságtól s józanságtól, de azért a jóakaratot s becsületes szándékot e téren sem tagadhatjuk meg tőle. Tévedéseiben nem követjük, — bár kicsoda tökéletes közöttünk? Életéből és működéséből azonban sokat tanulhatunk s bárha egyet meg is tanulnánk: Megváltónkat önzetlenül szeretni. Korunknak ismét nagy szüksége van rá!

Hogyan fogta fel s teljesítette Luther a keresztény missziói kötelességet?

Irta: Dr. Plitt.*)

Már sokszor szemére vetették a luth. egyháznak, hogy az általános keresztény missziói kötelességet sokáig elhanyagolta, miből sokan életerejét is kétségbe akarták vonni. Ezen szemrehányás azonban egyrészt a történelem hiányos ismeretén, másrészt a viszonyok hamis megítélésén nyugszik; amellet meg olyanok hangoztatják leginkább, kik erkölcsileg legkevésbé volnának rá feljogosítva.

*) A „Geschichte der luth. Mission nach den Vorträgen des † Prof. D. Plitt, neu herausgegeben und bis auf die Gegenwart fortgeführt von Otto Hardeland“ című mű első fejezete. Ezen kétkötetes mű Hardeland zittai (Szászország) diakonustól kivételesen 3 frtért kapható. A bevezető fejezetet az ő engedelmével közlöm.

Jézus misszióparancsa szerint az Evangéliumot az egész földkerekségen, minden népek között kell hirdetni s ezen parancsát kétségen kívül nem csak az apostolokhoz, hanem valamennyi tanítványához intézte. Aki általa és benne él, annak kötelessége, hogy az egész világ megváltóját vallja benne. Az egyház legalább így értette ezt minden időben s az élő keresztények ma is így cselekesznek. De azért, ha Krisztusról bizonyosságot teszünk, az még nem szükségképen missziói prédikáció, épen úgy mint a gyülekezet azon kötelessége, hogy Krisztust azoknak hirdesse, akik még nem ismerik, nem egyuttal valamennyi hívő feladata. Az egész egyház soha sem szűnt meg az Úr parancsát teljesíteni, habár az egyház valamennyi tényezője nem is gyakorolta mindég ezen kötelességet. Ameddig magában a római birodalomban is voltak még pogányok, addig sok keresztény gyülekezet közvetlen közelben fáradhatott megtérítésökön. Mihelyt azonban a birodalom egész lakossága, legalább külsőleg az egyházhoz csatlakozott, attól kezdve a körülfekvő népek megtérítésére törekedtek s a missziói feladatot leginkább a határszélen fekvő községek végezték. Mivel sűrűn érintkeztek a pogányokkal, azért mintegy az Úr felszólítását látták benne, hogy hirdessék nekik az üdvöt s az is nagyban elősegítette az ügyet, hogy nem csak egyesek mentek ki a pogányok közé, hanem az egész keresztény közösség is nemesítőleg és nevelőleg hatott a megtételekre. Így például a középkorban, mikor leginkább a szerzetesek foglalkoztak a hittérítéssel, az új telepeket — egyházi szabály értelmében — rendszeren oly helyen létesítették, ahol szoros összeköttetésben maradhattak az anyakolostorral s benne mintegy természetes támaszt birtak. Az egyház terjeszkedése természetes növekedéshez hasonlított.

Az egyház továbbá soha sem engedett valami szertelen missziói rajongásnak s nem választotta tetszése szerint a missziómezőket, hanem mindég az Úr utasítására várt s intéseit követte. Pált az Úr határozottan a pogányok apostolává hívta meg s mégis mindaddig vonakodott ezen hivatását megkezdeni, míg az antiókiái gyülekezet a Szent Lélek utasítására ki nem küldte őt Barnabással. S aztán azon uton haladt, melyet hite szerint Isten jelölt ki számára. Először a szórványban lévő zsidógyülekezetekbe ment, hogy a velők szemben fenálló kötelezettségét lerója s mivel jó kiindulási és támpontoknak tartotta azokat. Azután pedig a nagyobb városokat kereste fel, melyek mint a népélet és forgalom központjai nagyon alkalmasak voltak, hogy egy egész vidék keresztényesítésének gyupontjaivá váljanak. S az egyház, Pált követve, később is saját történeti fejlődéséből s a népélet viszonyaiból igyekezett megismerni, hogy hol és mikor utasítja Isten a nagy pogányapostol munkájának folytatására.

Az egyház soha sem szűnt meg misszionálni: de az egyház elfajulásával idővel missziói munkássága is eltorzult. Nem elégedett meg azzal, hogy a Krisztusban hívők gyülekezete, hanem Isten látható országga akart lenni a földön, melynek Róma a központja s melyet Ró-

mából kormányoznak. Azért nem elégedett meg annak hirdetésével, hogy egyedül a Krisztusban való hit vezet az üdvösséghez, hanem azt követelte, hogy az ujonnan megtértek Rómának s törvényeinek is alá vessék magokat s hogy Rómában üdvösségök elengedhetlen feltételét lássák. Amiből aztán az következett, hogy az utóbbit tekintették a fődoognak, a Krisztusban való hitről pedig csaknem teljesen megfeledkeztek.

S ezen elfajulás még egy másik tévelyt is szült. Ha az egyház Isten látható országa, akkor joga van az egész világ felett uralkodni. Azért követelte, hogy minden hatalom engedelmessé tegye neki s a ki vonakodott, azt erőszakkal igyekezett megtörni. A hol pusztát figyelmeztetésére nem vetették magokat alá Krisztusnak, ott a kardhoz nyúlt, hogy az engedetleneket legyőzze s szükség esetén kiirtsa. A nagy békefejedelem országának terjesztése végett fegyvert ragadott s patakban ontotta a vért. Ezen szempontból kell a kereszténység terjedésének történetében a keresztes háborúkat megítélni, valamint a középkori egyház felszólítása a törökök elleni hadjáratokra szintén ezen tévelyből ered.

Ilyen helyzetben volt a misszió ügye, mikor *Luther* ismét elkezdte az Evangéliumot prédikálni, mi által az egyház reformátorává lett. Isten igéjét újra a gyertyatartóra tette s a hamis hagyományok és szokásokkal szemben is érvényre juttatta. Lehetséges-e, hogy *Luther* egy oly határozott parancsot, mint az Úr missziói parancsa figyelmen kívül hagyott s teljesítésére nem törekedett volna? Ezt alig lehet feltételezni s mégis, irataiban hiába keresünk valami felhívást, melyet kortársaihoz a misszió érdekében intézett volna. Azért valószínű, hogy ő a misszióra vonatkozó szentírási helyeket s az Úr missziói parancsát más-kép magyarázta.

Luther vízkereszt és mennybemenetel ünnepén többször prédikált oly szentírási szakaszok felett, melyek elég alalmat nyújtottak neki arra, hogy a misszióról is elmondja nézetét.

Márk Evangéliuma befejező szavainak magyarázatánál így szól: „Ezen mondásnál: menjetek el széles e világra, felmerül a kérdés, hogyan értelmezzük s miként kövessük ezen szavakat, mert bizonyos, hogy az apostolok nem jutottak el mindenüvé az egész világon! Mert például ide a mi vidékünkre nem jött el az apostolok egyike sem s még napjainkban is számos szigetet fedeztek fel, hol oly pogányok laknak, kiknek még senki sem prédikált, pedig az Írás azt mondja, hogy beszédök minden országba elhallatszik s irányelveik az egész világon ismeretesekek. Felelet: beszédjök útnak indult ki a világba, de még nem érkezett el mindenüvé! A kezdet megtörtént, de csak itéletnapkor fejeződik be. Majd ha *Jézus* beszédét az egész világon prédikálják és hallgatják, csak akkor teljesül be ama parancs: de akkor egyúttal az itéletnapja is elérkezik. Úgy vagyunk ezzel, mintha egy követ dobunk a vízbe; körhullámok támadnak s egyik hullám addig úzi a másikat, míg a parthoz érnek. S mikor a tó közepén már csendes a víz tükre, a parton még mindig érezhető a hullámverés. Így az apostolok is elkezd-

ték az igehirdetést s az azóta soha sem szűnt meg, hanem a lelkészek tovább folytatják s bár sok helyen üldözik s el is kergetik őket, oly helyekre jönnek, ahol azelőtt még nem hallgatták az Evangéliumot, bár útközben sokszor kialszik s eretnekséggé változik.“

Luther tehát tudja és tanítja, hogy Jézus azon parancsa, melylyel az Evangélium hirdetését köteleességünké teszi, minden időre vonatkozik; s rámutat, hogy minő úton haladt az Igehirdetés az évszázadok folyamán. „Az Evangéliumot senkitől sem szabad megtagadni; míg nem ér a világ végére, mondja a zsoltáríró. *Most* hozzánk érkezett s mi a világ végén élünk, közel a tenger partjához.“ Hallotta, hogy pogány országokat fedeztek fel, hanem azért nem szólítja fel hallgatóit, hogy követeket küldjenek hozzájuk és missziót kezdjenek közöttök. De azt fel említi, hogy a napkeleti bölcsek bizonyára beszéltek nekik egykor arról, amit láttak és hallottak. „Ők voltak az első evangélisták vagy prédikátorok a pogányok között, kik hirt adtak nekik a betlehemi gyermekről s tanították s vigasztalták őket. Így nekünk sem szabad hallgatni, hanem hirdetnünk kell ama gyermek dicsőségét.“ De itt sem gondol a pogányokra, mint akiknek prédikálnunk kellene. Épen a missziói parancsot tartalmazó Szentírási helyekből egészen más következtetésre jut. Az *Evangéliumot* kell prédikálni. „Mi az Evangélium? Aki hijénd és megkeresztelkedéndik üdvözl. — Aki hijénd arra megszűnik a harag és kárhozat s kegyelem és üdvösség vár reá; bűne megbocsáttatik s az ég megnyílik előtte.“ S egyedül csak a Jézus nevében kel minden népeknek bűnbánatot és bűnbocsánatot hirdetni. „Itt az Úr valóban nagyot markol s mindenkit aki a világon van, zsidókat, pogányokat s (Krisztus kivételével) minden embert Isten haragjának veti alá; így szól: mindnyájan kárhozottak vagytok összes cselekedeteitek s egész lényegtekben, hivatástok, számotok, nagyságtok, magasságtok s szentségtekre való tekintet nélkül. — Midőn azt mondja, hogy az Apostolok menjenek el széles e világra s predikálják az Evangéliumot minden teremtett állatnak, ez azt jelenti, hogy az egész világ, minden bölcsesége, művészete és tudománya dacára mit sem ért a Krisztus Evangéliumából. Mert ha saját fejből tudná és értené, nem szorúlna az Apostolok kiküldetésére s prédikációjára. Ha a görögök ismerték volna az Evangéliumot, úgy Pál nem jött volna el hozzájuk, hogy megerősítse őket a hitben. Azért ezen parancs a világ összes tudósait, a bölcsészeket, jogászokat és theológusokat, mindazzal amit tudnak, értenek és tanítanak, a szegény koldus- és tudatlan halászokhoz, az Apostolokhoz küldi iskolába s nekik veti alá, mint a Krisztus által küldött hirnököknek, akik az egész világ mesterei s kikre az egész világnak hallgatni kell, hogy tőlök tanuljon, mert különben összes tudománya s művészete dacára is elkárhozik.“ De amint ezen prédikáció az egész világot megalázza s bűnbánatra szólítja, úgy az összes népeknek, különbség nélkül a *bűnbocsánatot* is felajánlja. „Itt különösen azon nagy vigaszra kell gondolnunk, ami abban rejlik, hogy Isten a pogányokat is meghívta s befogadta Krisz-

tus országának népe közé, bár sem körülmetélve, sem mint a zsidók a törvénynek alávetve nem voltak. Amiből *mi pogányok* azon meggyőződésre juthatunk, hogy nem kell kétségbe esnünk afelett, mintha mi nem tartoznánk Krisztushoz. És ha a zsolttár azt mondja: Dicsérjétek az Urat minden pogány népek, abból *mi pogányok* megtudjuk és megtanuljuk, hogy mi is Istenhez s a mennyországba tartozók vagyunk s nem kárhozunk el, ha hus és vér szerint nem is származunk Ábrahám-tól; bár a zsidók azzal dicsekednek, hogy csak ők Isten gyermekei s a mennyország örökösei, mivel testi születés szerint csak ők származnak Ábrahám-tól, a szent pátriárkáktól, a királyok és prófétáktól. Igaz, hogy az összes népek közül egyedül ők mondhatják, hogy ily szent atyák gyermekei; de az már nem az ő kizárólagos dicsőségök, hogy Isten gyermekei s a mennyország örökösei lehetnek. — Nincs oly nép a földön, melynek ez a prédikáció ne szólna, s nincs olyan rend, melynek túl magas vagy túl alacsony, túljó vagy túlrossz lenne. „Mert az Úr azt mondja: prédikáljatok minden teremtetett állatnak, mivel minden rendet össze akar foglalni, hogy a föld leghatalmasabb császára vagy királya is hallgassa, elfogadja és higgye az Evangélium tanát, vagy pedig el-kárhozzék. — A legnagyobb, leghatalmasabb, legnemesebb és legszen-
tebb nem jobb, mint aki a legkisebb, legeggyűgyűbb s legmegvetettebb a földön; nincs személyválogatás; csak higgyünk, aztán mindegy akárki vagyunk s akármelyik néphez tartozunk s bármely rendnek vagyunk tagja s akármilyen nagy különbség is van köztünk a világon. — Más-részt Krisztus országa sem törődik a külső dolgokkal, nem érinti lé-nyegöket, hanem a saját útján halad. Mert Krisztus azt parancsolja, hogy az Evangéliumot minden teremtetett állatnak hirdessék; azért ezen teremtmények vagyis mindazon világi dolgok és intézmények, melye-
ket az emberek eszökkal s Istentől nyert bölcsességekkel létesítettek s melyeket szent Péter is emberi teremtményeknek mond (1. Pét. 2.), de a melyek egyuttal isteni rendnek is neveztetnek (Róm. 13.) már előbb megvoltak, mielőtt az Evangéliumot hirdették. Ebben a tekintetben Krisztus nem akart újítani s változtatni, hanem mindent úgy hagyott, amint volt: csak azt kívánta, hogy a világnak megmutassák az Ő or-
szágát s az utat, melyen a bűntől s örök kárhozattól megszabadulhatunk, s hogy ebben mindenki kivétel nélkül alá van neki vetve s a hit által Úrának tartozik őt elismerni.“

Mindezt értette Luther azon parancs alatt, *hogy az Evangélium az egész világon, minden népeknek hirdetendő*; de éppen ez nem történt eddig, annyira, hogy egyszer így sóhajtott fel: nem tudom, hogy hallotta-e már Németország Isten ígését? A pápa szavait hirdették, de az nem volt az Evangélium, hanem annak éppen ellenkezője: amennyiben a cse-lekedetekre helyezte a fősúlyt s önmegigazulásra vezetett. A világosság csak most törte át a sötétséget; Isten kegyelme és szeretete ismét ki-sugárzott a JÉzus Krisztus kegyelméről szóló hamisítatlan ígében. A Szent-Lélek vezette Luthert az Evangélium által a Krisztus megisme-

résére, hogy t. i. a benne való hit által nyerjük el bűneink bocsánatát s a Szent-Lélek méltatta őt s azokat, kik ugyanezt tapasztalták magukon, arra, hogy az ige s igehirdetés által másokat is a kegyelem megismerésére vezessenek. — *Mivel maga a kereszténység is elfelejtette az Evangéliumot, azért Luther a fenti misszióparancs teljesítését abban látta, hogy saját népének hirdette újra a tiszta Evangéliumot s erre szólította fel a megfélelő szentírási helyek tárgyalásánál barátait is; valamint erre gondolt akkor is, mikor missziói énekében így imádkozott:*

Jó az Isten, kegyelmébe
Fogadta a világot,
Szeretetének nincs vége,
Ő gyújt nekünk világot;
Hogy műveit ismerhessük
S keressük böles tetszését
S a pogányok közt hirdessük
Jézusnak szent igéjét, —
Hogy ők is Istent féljék.

Magasztaljanak mindenütt
A megtért pogány népek,
Zengjen, — merre csak napod süt
Hálaadás, dicséret;
Áldják a Te hatalmat
Mert Ur vagy földön s égen,
Szent igédet azért adtad,
Hogy minden nép megtérjen
S járjon a jó ösvényen!*)

Es woll uns Gott gnädig sein,
Und seinen Segen geben;
Sein Antlitz uns mit hellem Schein
Erleucht zum ewgen Leben.
Dass wir erkennen seine Werk,
Und was ihm liebt auf Erden,
Und JÉsus Christus Heil und Stärk
Bekannt den Heiden werden
Und sie zu Gott bekehren.

So danken, Gott, und loben Dich
Die Heiden überalle,
Und alle Welt die freue sich
Und sing mit grossem Schalle,
Dass Du auf Erden Richter bist
Und lässt die Sünd nicht walten:
Dein Wort die Hut und Weide ist,
Die alles Volk erhalten,
In rechter Bahn zu wallen.

A pogányok alatt, kikről gyakran így szól: „*mi* pogányok“, itt a nemzsidó népeket érti, akik elfogadták a keresztény vallást; ezek dicsérik az Urat, amint ezt már a 117. zsoltár megjósolta, s ezekről óhajtja Luther, hogy az Evangélium mindjobban áthassa őket.

Ezen „pogányok“ közé mentek aztán Luther tanítványai, mint az Evangélium hírnökei s alapítottak közöttök missziói állomásokat. Most is a fontosabb forgalmi központokat, nagyobb városokat keresték fel először s innen terjedt aztán prédikációjok mind nagyobb körben tovább, mígnem ezen körök érintkeztek egymással s összeforrtak, úgy hogy végre egy összefüggő evangélikus egyházterület keletkezett.

Ilyen módon prédikált s gyakorolt Luther evangélikus missziót s arra is megtanította az evangélikus keresztényeket, hogyan imádkozzanak ezen missziói munka fejlődéseért, mikor a második kérdés magyarázatánál így szól: „Azért mindenekelőtt azt kérjük, hogy az Ő neve nálunk az Isten szent Igéje s keresztény életmód által úgy dicsértessék, hogy mi, akik már elfogadtuk, megmaradjunk s napról-napra gyarapodjunk benne s a többi emberek között is visszhangra találva, átjárja az egész világot, hogy a Szent-Lélektől vezetve sokan a kegyelem országába jöjjenek s ott az üdvösség részeseivé váljanak, hogy így akik most egy királyságba kezdünk gyülekezni, abban örökké benn is maradjunk.“

(Vége következik.)

*) Ezen verset Nagy Lajos szentantalfai lelkész fordította. Az első vers 3 első sora így is változtatható: „Jó az Isten, üdvözíteni óhajtja a világot, Ő tanít meg bennünket hinni“ stb.

Williams János, a déli tenger apostola.

4. Szamoa megtérítése.

De Villiams nem akart tétlenül pihenni babérain. A Társasági és a Hervey szigeteken a java munka már el volt végezve, a szigetlakók mindenütt elfogadták az Evangéliumot, minek hirdetésére benszülött tanítók alkalmaztattak. Williams tehát új munka után nézett. Mindenek előtt hajót épített magának, mivel ilyenek hiányában eddigelé föl nem kereshette a tenger számos szigeteit, melyek után lelke sovárgott. Bizonytal nem csekély feladat volt hajót építeni ott a távol tengeren, oly embernek a ki a hajóépítést nem tanulta s a ki nem csak a szükséges szerszámokkal nem rendelkezett, de a vállalkozáshoz értő munkásai sem voltak. Tömérdék fejtörésébe került ez a munka Williamsnak s nem egy álmatlan éjszakát okozott neki. Első kísérletei meghiusultak s kimondhatatlan türelemre volt szüksége a benszülöttek betanításánál. De végre mégis sikerült a mű, — a hajó elkeszült! „Béke-hírnök“-nek keresztelte s számos utat tett rajta, míg a Misszió-társaság később alkalmasabb járművet bocsájtott rendelkezésére.

Az első nagy utat a „Békehírnökön“ a népes Szamoa szigetekre tette. Már az oda utazás idején oly szerencsés volt, hogy Fauea szamoai főnököt, ki sokáig távol volt hazájától, fölvehette a hajóra. Williams az utazás alatt ezen főnöktől értesült a Szamoa szigetbeliek szokásairól s körülményeiről. Fauea leginkább a főhadisten egyik általánosan rettegett papjától Tamafaingatól tartott, ki állítólag az összes szigetek réme volt s a kitől csak roszzat lehetett várni. Midőn a „Békehírnök“ a szavaii sziget partjához közeledett mintegy husz benszülött futott feléje, — kiket Fauea köszöntött. Remegő hangon kérdezte tőlök: „Hol van Tamafainga?“ „Meghalt már! meghalt már!“ válaszolák azok látható örömmel; „mintegy tiz napja, hogy agyonverték!“ Magánkívül e hirtől futott Fauea Williamshoz e szavakat kiáltva: „Ua mate le Devolo, na mate le Devolo! Az ördög meghalt, az ördög meghalt. Munkánk sikerülni fog. Most már az egész nép elfogadja a lotut“.

A pogány szamaobeliek mihamar bemutatták vad és barbár jellemeiket. Mialatt a hajó a szamao-csoport két főszigete Szavaii és Upolu között haladt jobb felől több falu lángban állott; Szavaii királya Malietoa Vainupo bosszuálló hadat viselt ellenségei ellen. De azért megtisztelve érezte magát „a nyugati fehér főnök“ látogatása által, Williamsot barátságosan üdvözölte s szívesen megengedte, hogy nála s védelme alatt nyolc benszülött tanítót hagyjon a szigeten, sőt azt is kilátásba helyezte, hogy mihelyt a jelenlegi háborút befejezi, ő maga is a Jehova szolgálatába lép.

S szavát meg is tartotta; Williams eltávozta után az általa ott hagyott tanítóknál jelentkezett s tanítványuk lett. Mielőtt azonban az

uj lotut elfogadta volna, meg akarta tudni erősebb-e az uj Isten a régiéknél s meg fogja-e védeni ezek ellenében? Fiai — kik atyjokat magában nem akarták ezen veszedelmes kísérletnek kitenni, — társakúl szegődtek hozzá a próbában. A szamoabeliek hite szerint az istenek és a szellemek valamely tárgyban, állatban, halban stb. laknak s ezen tárgynak vagy állatnak aztán isteni ereje van. Azért minden szamoabeli választ magának ilyen „Etu“-nak nevezett s istentől lakott tárgyat oltalmazó talizmánúl. A királyi család „Etu“-ja egy hal volt. A kitűzött próba abban állott, hogy egy ilyen halat megöltek s megettek; ha az isten azért boszút nem állott, az tehetetlenségének volt a bizonyossága. Szivszorongva tették meg a próbát; s ime a bosszuállásnak se hire, se hamva! Így Malietoa és hozzátartozói abba hagyták a bálványimádást s az uj lotu hivei lettek. Egy főnök a másik után követte a király példáját s alattvalóik szintén hozzájuk csatlakoztak.

Húsz hónap mulva Williams ismét visszatért, hogy a hátrahagyott tanítókat meglátogassa. Ez alkalommal a Szamoa-szigetecsoport nyugati oldalán Manua szigetén kötött ki. Amint a parthoz közeledtek néhány sajká evezett feléjük s az egyikből több benszülött azzal köszöntötte a jövevényeket: „Mi az igének fiai vagyunk! Egy falaulotura (hittérítőket hozó hajóra) várunk, a mely olyan embereket hoz, kik misszionáriusoknak nevezik magokat, hogy nekünk a JÉzus Krisztusról beszéljenek! A ti hajótok-e az a hittérítőket hozó hajó, a melyre várunk?“ Ez kedves üdvözlés volt s első bizonyítéka a kereszténység nem is ejtett diadalának, melylyel az elmúlt másfél év alatt a lelkeket meghódította!

A következő reggelen a „Békehírnök“ egy más szigethez Tutuilához ért s egy pillanat alatt a sajkák nagy tömege rajzotta körül, melyek nyilsebesen siklottak mellette ide s tova. Williams nem kevéssé remegett, midő a fegyveres harcosok nagy számát látta, hiszen néhány év előtt épen ezen öbölben ütöttek agyon több francia matrózt! Nem mert kikötni. De egy főnök nyakig gázolva a vízben a hajóhoz jutott s Williamsot így szólította meg: „Fiam, nem akarsz a szárazra jönni? Avagy tán nem mersz hozzánk átjönni?“ Williams azt felelte: „Nem tudom, bizhatom e bennetek; azt hallottam, hogy nagyon vad természetűek vagytok, s hogy ezen öbölben kegyetlen gyilkosságot követtetek el.“ — „Már nem vagyunk vadak — mondá a főnök — hanem keresztények!“ — „Ti keresztények?!“ kérdé ámulva Williams. „Hol halottatok a kereszténységről?“ — „Óh, a fehér emberek földjéről egy Wiziamu nevű nagy főnök jött mintegy husz hónap előtt Szavaiiba, hol néhány tama-fai-lotut (vallásanitót) hagyott. Embereink közül többen épen ott voltak akkor s midőn hozzánk visszakerültek barátjaikat oktatni kezdték s az ige fiaivá tették őket. Ime ott vannak; látod-e?“ Williams a főnök által mutatott hely felé nézett s ott mintegy ötven embert látott ülni egy kenyérfa árnyékában. Mindenikök karjára egy fehér kendő volt kötve. Williams

kérdésére, hogy mit jelent az, megmagyarázta a főnök, hogy azok a keresztények s a fehér kendő az ő ismertető jelök. — „Tudd meg tehát — mondá Williams, — hogy én vagyok ama férfiú a kiről az imént beszéltél; nevem Williams; a vallástanítókat én hoztam Szavaiiba!* Erre a főnök jelt adott embereinek, kik felugráltak, a hajóhoz úsztak s azt a parthoz vonszolták, hol a főnök a legszívélyesebben üdvözölte tartományában az óhajtvá várt vendéget.

A fehér jegyet viselők köréből egyik előlépett s elbeszélte, hogy ő a „valláscsinálóknál“ volt s tőlök némi ismeretet hozott, melyet azóta társaival közöl. „S ime ott áll a kápolnánk!“ Williams oda fordult s a magas fák lombozatán keresztül meglátta a kis templom fehérle falait. „S ki vezet benne az istentiszteletet?“ kérdé Williams. — „Ki más mint én magam?“ válaszolá a férfiú. — „S kitől tanultad?“ — „Nem láttad-e előbb azt a kis csónakot a hajód mellett, midőn partra huztunk? Az az én sajkám, abban keresem fel a tanítókat s hozok mindég egy csomó tanítást a vallásból, hogy azt itthon népemnek ajándékozzam. Ha már kifogytam belőle, előveszem sajkámat és ismét újabbat és többet hozok. S ha már eljöttél a kire oly sokáig várunk, hoztál-e nekünk tanítót? Adj nekünk egy embert a ki tele van hittel és vallástudománnyal, hogy ne kelljen többé életemet kockáztatni azáltal, hogy a tudományt oly messziről kell hoznom.“ Williams a meghatottságtól könnyezett; s joggal mert alig lesz misszionárius, aki valaha ily fogadtatásban részesült volna.

Egy másik helyen 70 asszony és leányból álló menet járult Williams elé a kik ültetvényeiknek mindennemű terményével kedveskedtek neki. Lábai elé rakták az adományokat úgy, hogy falmagasságyaira nőtt előtte az ajándék garmadája. Falujokban a férfiak még nem voltak hivei az új tannak, de a nők már elfogadták azt. Adományaikkal, melyeket lábaihoz raktak, köszöneteket akarták kifejezni a hozzájuk juttatott új lotuért.

Ismét egy másik helyen egy Tangaloa nevű buzgó keresztény főnökkel ismerkedett meg Williams. Két ellenséges érzelmű főnök halállal fenyegette őt, ha tanítóját el nem kergeti; ő azonban azt felelte a hírnöknek: „Mond meg a főnököknek, hogy én a szellemeknek többé nem szolgálók! Jehovát vilom Istenemnek, kizárólag az ő szava lehet életem vezére és intézője“. S elhatározásától sem fenyegetéseik sem tanítója azon félelem szülte figyelmeztetése által sem hagyta magát eltéríteni, hogy ne ingerelje magára ellenségeit. Ez utóbbinak tudtára adta, hogy tanácsa nem helyes, imádkozzék inkább vele, de ne kísértse gyávaságra s ne hozza rossz hirbe az Evangéliumot. Williams melegen kezét fogott a bátor férfiúval.

Helylyel közzel szegényes kápolnákra akadt, melyeket a szamoabeliek jószántukból magok emeltek. Nem volt elég tanítója, hogy

minden helyre küldhetett volna, a honnan eziránt kérelmet intéztek hozzá.

Csak hat év elmúltával látogathatta meg Williams Szamoát harmadizben, azonban ez alkalommal hosszabb tartózkodásra maradt ott. Valódi népvándorlás volt az emberek hozzá özönlése; sok mértföldnyiről jöttek hozzá szárazon és vizen egyaránt. Nem telt el nap új látogatók nélkül. S rövid időn nem volt Szamoán ember, a ki Williams atyát személyesen nem üdvözölte volna. A harci zaj végkép elnémult. A nép nagyobb részét a szigeten alkalmazott hittérítők és benszülött tanítók oktatták.

Ily módon a Szamoa szigetek lakóinak megtérítése jó nyomon haladt; de a mű befejezését Williams munkatársaira bízta. Ő maga mint a szent ügy előharcosa, úttörő munka végzését tűzte céljául. Az 1839-ik év őszén új felfedezési utra indult.

5. Eromanga, — a vértanu sziget.

Midőn Williams 1839 évi november 3-án utolsó ízben predikált a Szamoabeliek előtt, szent igéül az apostolok cselekedeteinek 20. fejezetéből azon részt választotta, melyben Pál apostolnak az efezusbeli egyház véneihez intézett bucsúszava van leírva: „És mindnyájan felette igen kezdének sírni és Pálnak nyakára esvén csókolgatják vala őtet, kik megkeseredtek vala kiváltképen a beszéden a melyet mondott vala, hogy ők többé a ő orcáját nem látnák“. Már jóval előbb halálsejtelmek fészkeltek be magokat Williams lelkébe. Ezuttal a lakossága vadságáról hirhedt Uj-Hebridákat akarta felkeresni. Eleinte minden jól indult. A sziget-csoport első szigetének lakói szívesen fogadták az új vallás tanítóit s Williams méltán remélte a legjobb sikert. November 20-án reggel a misszióhajó Eromanga sziget előtt, a Dillon-öbölben vetett horgonyt. Williams, a kapitány és más két európai csónokba szálltak s a part felé eveztek, a hol benszülötteket vettek észre. Ezek azonban a sajká látára félenken visszavonultak. Williams és társai partra szálltak s Williams bizalmasan közeledett a parton játszadozó néhány gyermekhez, miközben társai közül egy Harris nevű előre ment. Ekkor hirtelen a harci kürtnek félelmetes hangja hasította át a levegőt. Harris nagyot kiáltva s néhány vadember által üzve a bokrokon keresztül a part felé menekült, de utólérték s iszonyú dorongokkal agyonbunkozták. Williams az öbölhöz sietett, hogy úszva elérje sajkáját, de két vadember őt is üldözőbe vette. Dorongjaikkal utána sujtottak, ő a víz alá bukott, de mihelyt a víz fölé emelkedett újlag fejére sujtott a nehéz dorong mignem élettelenül terült el a vizen. Két más társának sikerült a sajkát elérniök, de Williams és Harrisnak már nem vihettek segítséget. Még csak hulláikat sem sikerült meg-

menteniök; a vadak iszonyú orditozás közben vitték azokat magokkal, hogy utálatos szokásukhoz képest, a győzelmi lakomán elköltsék. Így fejezte be Williams életét. „Nincsen nagyobb szeretet annál, mint ha az ember az ő életét áldozza felebarátaiért.“

Éveken át egy európai sem mert a vérszomjas eromangaiaknál megtelepedni, mig nem Gordon György Williams példáján felbuzdúlva eltökélte magát, hogy felkeresi őket. Ifju nejével 1859-ben kötött ki a szigeten s lassanként sikerült neki a pogány lakosság bizalmát megnyernie. De 1861-ben őt is megölték nejével együtt. Himlő járvány lépett fel a szigeten s a varázslók és bálvány papok őt okozták miatta s fellázították ellene a tudatlan népet, mely vad dühvel töltötte ki rajta bosszúját. Azonban az Evangélium egy újabb hirdetője ismét bátorságot vett magának, hogy Eromanga vértanu vérrel áztatott szigetére lépjen s ez Gordon Jakab a meggyilkolt Györgynek testvér-öccse volt. Nyolc évig működött ott s ezen idő alatt sikerült is neki ezen vad emberevők közül tizenhatot a Krisztus egyháza első zsen-géiül felavatnia. Már a legszebb remények lelkesítették, midőn egy atya, ki fia halálaért őt okolta, őt is agyonverte. Így már őt vértanu áldozta fel életét Eromangaért. De azért a keresztények türelme nem fogyott el, hanem ismét akadt egy, a ki a kereszt véres jelvényét újból kitűzte Eromanga szigetén: Robertson misszionárius. S azóta ezen gyilkos szigeten is keresztül töri a sötétséget az Evangélium világossága!

Ma a sziget 2500 lakójának több mint fele már keresztény. Körülbelől azon a helyen, melyen 1839-ben Williams kiszenvedett, 1879-ben templom épült a vértanuk emlékezetére. Williams gyilkosának fia mondá azon alkalommal a felszentelési imádságot.*)

Az angol-búr háború és a misszió.

Ezen oly nagy figyelemben és különböző megítélésben részesült háború kitörésekor és egész lefolyása alatt, a misszióbarátok mindég aggodalmas szívvel tekintettek a harctérre, ha az ottani misszió sorsára gondoltak. Mert hiszen egész Transzvál valamint Oranje, sűrűn bevanak hálózva protestáns missziói állomásokkal s félni lehetett, hogy a benszülött pogányok a háború által előidézett zavaros helyzetet felhasználva, megtámadják a hittérítőket s a búrok is ellenséges elbánásban részesítik a többnyire angol nemzetiségű, tehát előttök politikailag gyanús misszionáriusokat. Ez utóbbi feltevés annyival indokoltabb volt, mivel a *református* búrok a benszülötteket ugyszólván embereknek

*) A „Saat und Ernte auf dem Missionslefe“ című lap 1899 évi október havi számából fordította Liszkay János rimabrezói lelkész.

sem tekintik s így a hittérítés ügye iránt egyáltalán soha sem tanúsítottak valami különösebb érdeklődést vagy rokonszenvet.

Minket hitvalláshű lutheránusokat még annyival inkább érdekeltetett a háború kimenetele, mivel a hermannsburgi misszióegyesület — melynek keletkezési történetét a IV. évfolyam 1-ső számában ismertettük — szintén a harctéren lakó betsuán népfaj között működik. Azért érdekes és tanulságos az említett misszió jelenlegi igazgatójának, *Haccius* hermannsburgi lelkésznek következő jelentése, melyet a lehrtei (Hannover) missziókonferencia elé terjesztett:

Szerinte „az *angol kormány* a délafrikai missziót nagyszerűen segíve, amennyiben mindenütt ingyenes telket jelöl ki a misszióállomások részére s valamennyi iskolát segélyben részesíti. A *búrok* nemcsak hogy mindezt nem engedélyezik, hanem törvényeikkel sokféleképen akadályozzák is a missziói munkát, így például azáltal, hogy egy helyen több mint öt gazdaság nem lehet egymás mellett, továbbá a polgári házasság s azáltal, hogy a feketéknek semmiféle jogot sem biztosítanak, — még azoknak sem akik keresztényekké lesznek. A búr törvényhozás ezen misszióellenes eljárása a búrnép szigorú református felekezetiességéből magyarázható. Dicséretes kivételt képeztek e tekintetben *Krüger* Pál elnök és az elhalt *Joubert* Péter, kik a misszió iránt mindég a legélénkebb érdeklődést tanúsították.

Tényleges megtámadtatásban csak néhány állomás részesült; *Empangwein*-ban egy házat feldúltak; *Mafeking*-nek egy filiáját be kellett szüntetni. A betsuának országából már hónapok óta nem jött hír. A veszély annál nagyobb, minél jobban előre hatolnak az angolok. Közvetve nagyon megkárosítja a missziót az, hogy nagy áldozatot követelnek tőle, holott a bevételek megszűntek; mert a búr törvények szerint háború idején nem kell kamatot vagy bért fizetni. A földművelés, mely már előbb nagy kárt szenvedett a szárazság és sáskajárás miatt, most a munkaerő hiánya alatt szenved. Sok állomáson feketék végzik a munkát a nők felügyelete alatt; máshol meg mindent magok a nők végeznek, mivel a férfiaknak be kellett vonúlri.

Nagyon kell félni hogy a pogányok fellázadnak s megtámadják a missziói állomásokat s ezer szerencse, hogy nem is sejtik, milyen fölényben volnának, ha a különböző törzsek szövetségre lépnének egymással. Attól is lehet tartani, hogy a törzsek régi viszályok elintézése végett egymást támadják meg; Ehlanzeiben már közel voltak hozzá s csak *Reibeling* hittérítő befolyása szüntette meg a veszélyt. Különben a pogányok leginkább azért nem lázadnak fel a keresztények ellen, mivel az Ur a katonaságtól való félelemmel töltötte meg szívöket. Fegyvereikkel mód felett kicsinynek és gyengének érzik magokat a fehérek fegyverzetével szemben. A mi fegyvereink, így szólott egy zulufőnök, csak disznóöléshez valók; háborúban nem használhatók.

Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy magok a betsuánok között 43.000 keresztény van, kik a hittérítők szavára hallgatnak; több más törzsnél pedig a keresztények számszerinti többségben vannak. De a pogány zulukra is nagy befolyást gyakorolnak a hittérítők, — különösen a királyokra, kiknek ők a tanácsadók a fehérekkel való érintkezésnél s kiket a hatóságokkal való érintkezésben nem nélkülözhetnek.

Hogy a pogányok nyugodtan viselkednek, az a misszió mély hatásának legszebb bizonyítéka. A mi reménységünk pedig az, hogy az Ur, ki ezen háborút megengedte, üdvös célokat akar vele előmozdítani; nem akar pusztítani, hanem tisztítani. Országga terjesztésére bizonynyal áldás nő belőle“.

Különböző misszióegyletekről.

A svéd egyházi misszió, mely Indiában a lipcsei misszióval s azonkívül Natalban a zuluk között önállóan működik, lankadatlan buzgósággal igyekszik Svédországban a missziói érdeklődést fokozni. Az egyesület lapjának, melyet 1895-ben még csak 3600-an járattak, ma már 10.000 előfizetője van. 1897-ig az upszalai egyetem egy docense végezte mellék hivatal gyanánt az egyesület titkári teendőit, mely évben önálló titkárt alkalmazott az egyesület, ki egész erejét a misszió ügyének szentelheti s ennek köszönhető a missziói lap oly óriási fellendülése. Az afrikai missziót 1876-ban kezdték s eddig 8 állomáson 623 keresztényt gyűjtöttek. Az ottani munkamezőn 9 hittérítő, 7 tanítónő és 20 benszülött evangelista működik. A múlt nyáron a misszionáriusok szemleutat tettek a szomszédos Matabeleországba, hová szintén ki akarják terjeszteni a missziót, továbbá Johannesburgban is nyitnak egy állomást, az ott dolgozó zuluk lelki gondozása végett. Mivel néhány állomás az angol-búr harctér közelében fekszik, félő hogy ez a misszió is sok kárt szenvedett a háború következtében.

— **Az általános ev. prot. misszióegylet** f. é. március 18-án este ünnepelte évi közgyűlését a berlini Jeruzsálemtemplomban, — a gyülekezet *csékély* érdeklődése mellett. Az ünnepi prédikációt *Schmeidler* lelkész tartotta, míg az évi jelentést az egylet titkára, *Lehmpfuhl* berlini lelkész olvasta fel, *Crantz* hittérítő helyett, ki két évi szabadságra hazatért Németországba, de lábbaj miatt nem vehetett részt az ünnepélyen. Az egyletet 15 év előtt liberális theológusok alapították s azért mai napig is csak vegetál, mivel a missziót pártoló hívő körök természetesen nem segíeyezik, az u. n. liberális, vagyis hitetlen keresztények pedig *ott is* csak szónokolni szeretnek a saját képökre képzelt egyház érdekében, de az adakozásról hallani sem igen akarnak. Jelenleg — a benszülött segédek is beleértve, összesen 22 munkás áll az egylet

japáni és kínai munkaterén szolgálatban, melynek Tokióban két fő s a város közelében három mellékállomása van. A misszió érdekében szegény-, kézügyességi- és vasárnapi iskolát tartott fen az egylet, azonkívül a legkülönbélebb egyletekben előadásokat tartatott munkásai által, végül egy német s egy japán folyóirattal akart érdeklődést kelteni maga iránt. A 15 év alatt összesen körülbelül 300 japáni kereszteltetett meg, mely csekély eredményt azzal igyekeznek indokolni, hogy a pogányság és kereszténység közti küzdelem sehol sem oly heves és szenvedélyes, mint Japánban. De azért az egylet a sok szomorú tapasztalatok dacára sem fogja a küzdelmet feladni. 1898 óta Kínában, Kiaucsauban is működik az általános ev. prot. misszióegylet, hol a szolgálatába állott dr. *Faber* Ernő hittérítő halálával, ki a kínai nyelv és irodalom egyik legalaposabb ismerője volt, nagy veszteséget szenvedett. Barátai alapot gyűjtöttek, melyből emléket állítanak neki s kiadják s terjesztik kínai nyelven irt apologetikus iratait. Március 10-én az egylet egy második lelkészt küldött Kiaucsauba. Legujabban egy orvos is az egylet szolgálatába lépett, ki orvosi missziót akar kezdeni s e végből egy kórház megnyitását tervezi. Csakhogy ehhez még 45.000 márka szükséges s a Kiaucsauban tervezett kínai iskolára, melyet pedig már 1901-ben szeretnének megnyitni, még szintén 15.000 márka hiányzik. Ezen egyletről *Szlávik* Mátyás ezeket írja az Ev. E. és I. f. é. 17-ik számában: „E külmisszió-egyesület *fényes* bizonyossága annak, hogy a liberális prot. körökben is van evang. *híterős* (???) Szerk.) egyházas élet.“ Óh mennyi naivságot árul el ezen erőltetett állítás; hisz ép ezen „egyetlen“ liberális misszió-egylet szálnalmas tengődése ökölnagyságu szégyenfolt a liberális theológia ábrázatán. Eredményes egyházi munkásságot, mint a belmisszió, úgy a külmisszió terén is csak a hívő egyháziasság produkál.

— **A párisi ev. misszióegylet**, mely annak idején a madagaszkári missziót oly nagylelkűen segítette, válságos helyzetbe jutott. Az 1899 évi március havától 1900 április haváig terjedő időre előirányzott 1,057,900 franknyi szükségletből f. é. január 20-ig még csak 368,915 frank folyt be, holott ugyanaddig már 837,685 frankot adtak ki missziói célokra. *Bögnér* misszióigazgató nagyfokú lázzal tért haza madagaszkári körutjáról, segédje *Krüger* tanár pedig szintén nagy betegen távozott Párisból. Mindez annál nehezebben sujtja az egyletet, mivel Madagaszkárra a háromévi szomorúság és üldözés után ismét jobb idők virradtak. A francia kormány ünnepélyesen kijelentette, hogy az angol s a többi nemfrancia hittérítők igen loyálisan viselkedtek s teljesen megbízhatók. Sőt a norvég luth. misszió vezetőjét, dr. *Borchgrevinck* igazgatót a francia becsületrend lovagjává is kinevezték. Az evang. hittérítők ismét szabadon működhetnek Madagaszkáron. A prot. gyülekezetek hálaistentiszteleteket ünnepelnek, hitők megtartásaért. Végül megemléjtük, hogy azon esztelen rendeletet is visszavonta a kormány, hogy

az összes madagaszkári iskolákban, tehát a népiskolákban is minden tárgyat franciául kell tanítani.

A schleswig-holsteini misszioegyesület június 12-től — 14 ig *Breklumban* tartotta évi közgyűlését. Az ünnepi hangulat igen komoly volt, mivel az ünneplők 3 haláleset hatása alatt állottak. Március 23-án a misszió felejthetetlen alapítója, *Jensen* lelkész húnyt el, május 21-én a legifjabb hittérítő, *Kuhlmann* halt meg, két héttel utóbb pedig *Timm* hittérítő, ki tizenöt év óta s utóljára mint az ottani benszülött segítő-munkásokat képző intézet vezetője működött Indiában, szállt a sírba. S habár más társulatoknak még nagyobb veszteségeik voltak, a hittérítőket ért kettős veszteség a munkáshiányt mégis nagyon érezhetővé tette. A Madrasz és Kalkutta között Telugu és Jeypurországekban kifejtett munkásság szép reményekre jogosít. Az utolsó évben 433 pogányt kereszteltek meg, úgy hogy a kereszteltek száma most már 1103-ra emelkedett. Örvendetes, hogy a mozgalom egyre növekszik, ami abból is látható, hogy most is 720 pogányt készítenek elő a keresztségre. Kár, hogy a missziómezőn jelenleg éhínség és kolera dühöng. Az éhínség enyhítésére körülbelül 20,000 márka folyt be, míg az összes bevétel 151,000 márka volt. A missziószeretet fokozása és fejlesztése végett *Bahnsen* lelkész, missziói inspektor és *Bracker* lelkész, theologiai tanító körülbelül 250 missziói prédikációt és beszédet tartottak s a „Palmlätter“ című röpiratot havonként 40,000 német s 13,000 dán példányban, a „Missionsblatt“-ot 4500 s a „Breklumer Missionsnachrichten“-t 4000 példányban terjesztették el a nép között; azonkívül a női missziói lap olvasóköre is egyre nagyobbodik. A hazai missziói tevékenység fokozására egy harmadik theologiai erő alkalmazását tervezik. Az ünneplő közönséggel túltelt templomokban *Tonnesen* hoptrupi lelkész és *Becker* kieli prépost szónokoltak, azonkívül kün a sátor alatt s az ünnepi réten (Festwiese) is több beszédet tartottak, melyek közül az új holsteini generális szuperintendens *D. Wallroth* kieli lelkész s *Wohlenberg* indiai hittérítő szavai gyakoroltak mély hatást a hallgató-ságra. Máté, 24, 14 magyarázatával fejezték be a szép ünnepet.

— **A testvérgyülekezet** eddigi missziói tevékenységéről a következő érdekes adatokat közölhetem; 1732-től 1899-ig összesen 1473 hittérítő állt a testvérgyülekezet szolgálatában, köztök 69 benszülött munkás. A *Bönisch-Stach* családból most már a hatodik nemzedék szolgálja a missziót. A hittérítők közül 83 theologus, 19 orvos, 141 tanító, 5 gyógyszerész, 9 diák, 11 előjáró, 53 kereskedő, a többi pedig kézműves volt. 31 hittérítő, 9 nő és 3 gyermek részint a veszedelmes utazások alkalmával pusztult el, részint a vad pogányok gyilkolták meg őket. A misszió üzeme (fentartása) jelenleg évenként körülbelül 1½ millió márkát igényel, mely összeg felét azonban magok a missziómezők szolgáltatják.

Hazai missziói hírek.

— **Adakozás.** A folyó évben ismét szépen folynak hazai egyházunkból a missziói adományok a Lipcsei evang. luth. misszió pénztárába. A „Missionsblatt“ folyó évi 9-ik száma az első évnegyedről a következő összegeket nyugtázta: *Agfalva* a Külmisszió és Friedensbote gyűjtése 59 kor. 48 fil., *Felső-* 5 kor. 60 fil., *Igló* 31 kor. 96 fil., *Pinkafő* 129 kor. 42 fil., *Vág-Ujhely* 5 kor. 92 fil., *összesen 232 kor. 38 fil.*; a 15-ik számban a második évnegyedről a következő összegek nyugtáztak: *Agfalva* a Külmisszió és Friedensbote gyűjtése 87 kor. 24 fil., *Liptó-Szt.-Miklós* a Cirkevné Listy gyűjtése 100 kor., *Mezőberény* 39 kor. 20 fil., *Modor* 26 kor., *Felső-Lövő* 40 kor., *Pozsony* Friedensbote gyűjtése 186 kor. 6 fil., *Rózsahegy* 10 kor., *Torzsa* 9 kor. 65 fil., *összesen 498 kor. 15 fil.*; a 20-ik szám a harmadik évnegyedről a következő összegeket nyugtázta: *Balassa-Gyarmat*, Baltik püspök a dunáninneri gyülekezetek részéről 688 kor. 38 fil., *Budapest* 18 kor. 60 fil., *Liptó-Szt.-Miklós* Cirkevné Listy gyűjtése 50 kor., *Pápa*, Gyurátz püspök gyűjtése a dunántúli gyülekezetek részéről 153 kor. 63 fil., *Sopron* a felső esperesség részéről 71 kor. 66 fil., *összesen 982 kor. 27 fil.* Eddig tehát $\frac{3}{4}$ év alatt **1712 kor. 80 fil.** a magyarországi misszióadományok összege, úgy hogy még 438 kor. 50 fil. szükséges, hogy a tavalyi összeget elérjük. Mivel azonban még Sárkány püspök úr nem küldte be a kerületből befolyt összeget, biztosra vehető, hogy ezzel s egyáltalán az utolsó negyed adományaival a tavalyi összeget ismét túl fogjuk szárnyalni.

— **A nógrádi egyházmegye** folyó évi közgyűlésén külmissziói bizottságot választott, a misszióügy céltudatos és egyöntetű szervezése és vezetése végett. Tekintve azt, hogy a nógrádi legnagyobb espereségeink közé tartozik, remélhető, hogy a külmissziói bizottság áldásos eredményt fog elérni. Igen örülnék, ha a jövő számban kimerítőbb jelentést közölhetnék eddigi működéséről.

— **A nagyhonti esperesség** is foglalkozott már a misszióüggyel. Az idei lelkészi értekezlet ugyanis kimondta, hogy a pogány misszióra szánt egyházi adományok a jelentéssel együtt egyenesen a főesperesi hivatalba küldendők s az ecélú offertórium meghatározása minden gyülekezet belügyét képezi. Kivánatos, hogy valamennyi gyülekezet belássa missziói kötelességét s beküldje adományát a főesperesi hivatalhoz.

— **A dunántúli kerület** püspöke, *Gyurátz* Ferenc minden kedvező alkalmat felhasznál, hogy kerületében a missziói érdeklődést előmozdítsa. A múlt tél folyamán saját gyülekezetében Pápán a vallásos estéken a külmisszióról tartott szabad előadást s így belmissziót végezvén szolgálta a külmisszió ügyét is. Ezidén hat kérdést terjesztett tárgyalás végett az esperességi lelkészi értekezletek elé s ezek egyikeben szintén melegen ajánlja, hogy a lelkészek a tél folyamán tartandó vallásos összejövetelek alkalmával szintén ismertessék hiveik előtt a hittérítés ügyét is. Ezen indítványához úgy az esperességi lelkészi értekezletek, mint a kerületi lelkészi értekezlet is hozzájárult s így e tél folyamán bizonyára számos gyülekezetben értesülnek majd a hivek a hittérítők fáradságos, de áldásos küldelmei s Isten országa érdekében kivivott győzelmei felől.

— **A soproni felső esperesség** ezidei közgyűlésén megújította azon már évek előtt hozott határozatát, hogy missziói istentiszteletek

valamennyi gyülekezetben tartandók s a missziói adományok az összes gyülekezetek részéről az esperességi pénztár utján egy összegben küldendők Lipcsébe. Ugyanekkor esperességi belmissziói egyesület is alakult, melyben Löw Fülöp locsmándi lelkész egy a belmisszióról tartott felolvasásban a következő szép szavakat mondta a külmisszióról: „A misszió első sorban pogánymisszió vagy külmisszió, mivel a pogány népek keresztényesítését célozza s azon embereket igyekszik Krisztus országának megnyerni, kik a kereszténység körén kívül lakva, az Evangélium világosságáról fogalommal sem bírnak és épen azért sötétségben és a halálnak árnyékában ülnek. Azért a pogánymisszió az egész kereszténység becsületbeli kötelessége s nem átalom kijelenteni, hogy a pogánymisszió azon próbakő, melyen kitűnik, hogy valamely keresztény nép mennyire ragaszkodik Krisztushoz. Minél nagyobb missziói tevékenységet fejt ki valamely nép, annál határozottabb a kereszténysége s annál jobban törekszik a keresztény tant terjeszteni. „A Krisztus szeretete kényszerít reá” — ez legyen mindazok jelszava, kik a kereszténység legdicsebb virágának, a pogánymisszióknak szentelik idejüket, erejüket és életüket“.

— **A kínai háború** nálunk is nagyobb érdeklődést keltett a gyarmatügy és a missziói iránt. Egyes lapok így például a „Magyar Szó” határozottan állást foglaltak a gyarmatosítás mellett s mivel hadihajóink s csapataink szintén ott operálnak a kínai vizeken és partokon, ha csakugyan osztozkodásra kerül a dolog, nem lehetetlen, hogy nekünk is jut egy konc. S akkor aztán a mi keresztény társadalmunk is kénytelen volna kivenni részét a misszióból. Erre persze még a lelkészek közül is sokan kételkedve rázzák a fejüket, azért ide iktatom egy protestáns világi férfinak *Hojtsy* Pálnak azon gyönyörű szavait, melyeket az „Egyetértés” f. évi május 24-i 141. számának „Közéletünk” rovatában írt s melyek valóban méltók a feljegyzésre: „Kínában újra üldözik a keresztényeket. Tömegesen gyilkolják le azokat a benszülött kínaiakat, a kik elhagyták őseik hitét és felvették a keresztység szentségét. S az üldözésből kiveszik részöket azok a jámbor férfiak is, kik mint *hittérítők* működnek a távol keleten, a kik itt hagyták a nyugoti kultúra minden kényelmét, mindazt az élvezetet, melyet a modern élet nyújt, hogy feláldozhassák magokat mások helyett s hogy másokat részesítsenek a vallás vigaszában, melylyel az ő szívök betelt. Valószínű, hogy a „mennyei birodalom” konzervatívjei a keresztényben nem annyira a vallást tartják üldözendőnek, mint inkább az idegent, az idegenhez huzót s a benne megnyilatkozó ujitási szellemet. Talán bajaik egy részét is ennek az ujitó szellemnek tulajdonítják — mert hát minden népnek meg vannak a maga bajai s minden elégedetlenek magokon kívül keresik a bajok okát. Kínában pedig több is van a bajokból, mint a mennyi elég s az idegenek iránti ellenszenv is az átlagosnál jóval nagyobb. De azoknak a szegény áldozatoknak egyre megy, hogy ellenfeleik micsoda okból verik őket agyon, az idegen szellem ujitóit üldözik-e az ő személyökben, vagy egy új vallásnak odaadó hiveit. A tény, a szomorú és sajnálatos tény pedig az, hogy távol keleten fejbe verik a keresztényeket azért, mert keresztények.. Hallottam afféle kifejezést is, „úgy kell azoknak a hittérítőknek, minek támadják meg mások ősi hitét, minek akarják reájuk disputálni a magukét”. Mondom, hallottam ilyest is mondani, ... de kijelentem, hogy ez nem az én nézetem. Sőt tiltakozom is ellene, nehogy félreértsenek azok a kik a kákan szorgalmasan keresik a csomót... Én a hittérítők ügyét egészen más szemekkel nézem. Hivatásuk rugója nemes, céljuk

fenséges s a morál, melyet hirdetnek és terjesztenek: dicséretes. *Ilyen munkásságban tölteni el egy egész életet: disze, dicsősége és eléggé nem méltányolható érdeme a férfinak.* Ah! hiszen az én ifjú lelkemben is megfogamzott valamikor az elhatározás, hogy tanulmányaimat elvégezve, elmegyek a távoli világok népei közé s hirdetni fogom nekik az örök szeretnek hervadatlan szépségű tanait“. Bárha ezen világi férfinak a misszióra annyira elismerő szavai visszhangra találnának mindenfelé s elosztatva a misszió iránt nálunk még oly széles körben nyilvánuló előítéletet, annak mindenütt oly szép megbecsülését eredményeznék, mint mennyire ezen nagy tudós, *Hojtsy* Pál megbecsüli a hittérítőket s nemes munkájokat. A kínai háború ilyen eredményével egyelőre teljesen meglehetnének elégedve.

— **Missziói füzetek.** Több oldalról kérdést intéztek hozzám, nem tudnék-e a magyar evangélikus nép közötti terjesztésre olcsó *missziói füzeteket* ajánlani? Sajnos, eddig nem rendelkezünk ilyenekkel, hogy azonban a jövőben ezen bajon is segítve legyen, elhatároztam ily olcsó népies *missziói füzetek* kiadását. Az első füzet már meg is jelent, amelyben gróf Zinzendorfnak ezen számban közölt életrajzából külön kiadást rendeztem. Egy példány ára 20 fillér, 10 darab 1 kor. 60 fil., 25 darab 3 kor. 20 fil., 50 darab 6 korona, 100 darab 10 korona. Felkérem azért a kartársakat ezen füzet terjesztésére. A tél folyamán elég alkalom nyílik reá s gróf Zinzendorf megérdemli, hogy életével népünk is megismerkedjék. Ha a kísérelt beválik, nemsokára egy másik füzetet adok ki. A megrendelések hozzám intézendők.

— **A Lipcsei misszióról** „Einundachtzigster Jahresbericht der Evangelisch-Lutherischen Mission zu Leipzig“ címen vaskos füzet jelent meg, mely *Schwartz* misszióigazgatónak az idei közgyűlésen tartott jelentését, a közgyűlés lefolyásának leírását, a pöntári jelentést s több indiai s afrikai hittérítő érdekes dolgozatát tartalmazza. *Schwartz* misszióigazgató a jelentést figyelemzetésemre mindazon magyarországi lelkészeknek megküldte, kik közvetlenül hozzá küldték adományait s kiknek címe ennél fogva ismeretes volt előtte. Különben míg a készlet tart, addig ezen 112 lapra terjedő vaskos füzetet mindenki ingyen megkaphatja, aki eziránt *Schwartz* igazgatóhoz fordul; jövőre pedig mindazoknak megküldik a jelentést, kik eziránti óhajukat pöntköst előtt nálam bejelentik. Az idei közgyűlés leírása egyébként ezen számból térszüke miatt kiszorult, de a következő számban közölni fogom.

Franzfeld. A lipcsei misszió azon felhívása folytán, mely a »*Külmisszió*« mult évi 2. és 3. számában jelent meg, *Bohus* Károly franzfeldi lelkész a mult télen át csütörtök esténként bibliai órákat tartott, melyeknek offertórium a 64 kor. 78 fillért eredményezett. Ezen összeg közvetítésemmel küldetett Lipcsébe, azon meghatározással, hogy 50 korona általános missziói célokra, 14 kor. 78 fill. pedig Madrasz és vidéke részére fordíttassék belőle. Milyen szép lenne, ha *Bohus* lelkész ur ezen példája a most beköszöntő tél folyamán számos követőre akadna. Legyen Isten áldása a franzfeldi hívek ezen adományán s lelkészők további buzgó működésén!

— **Pécs.** Folyó évi július 2-án a posta 5 kor. 80 fillért hozott hozzám. Az utalvány szelvényén ezen szavak voltak: „Itt küldök az indiai éhezők s a Lipcsei misszió részére 5 kor. 80 fillért s kérem fordítson belőle 2 kor. 90 fillért a misszió s 2 kor. 90 fillért az éhezők javára. Egyben kérem szíveskedjék az adakozók nevét a „Friedensboteban“ közölni; Oblath A. 1 kor., Szeibert F. 40 fill., Friedsam K. 1 kor., Klein

A. 20 fill., Winecker család 3 kor. 20 fill. Összesen 5 kor. 80 fillér. Hitrokoni üdvözléttel *Winecker János*. "Ez a Winecker János pedig csapos egy vendéglőben. A „Friedensboteban“ olvasott a Lipcsei misszióról s az indiai éhezők nagy nyomoráról s ez annyira megindította, hogy gyűjtést rendezett érdekében. Ime a cselekedetekben nyilvánuló hit egy újabb dokumentuma! Míg ilyen hiveink vannak, nem szabad kétségbe esnünk. Pedig sokan vannak, csak hogy a legtöbbnek nem adunk alkalmat hite s egyházszertete nyilvánítására. Ha buzgóbbau terjeszténők hiveink között az egyházi és missziói néplapokat, meglátnók hány követője volna Winecker Jánosnak!

— **Pozsony.** Ezen gyülekezetben van egy szegény, de kegyes női hívünk, akinek nevével, vagy inkább nevének csak S. K. kezdőbetűivel mindenütt találkozunk, ahol Isten országa érdekében adakozni lehet. Amit ad, azt szegénységéből adja, de a Megváltó iránti szeretetből szívesen. Az adományokhoz meliékelt sorai pedig mindenkor szintén aranyat érnek. E tavasszal *Devanukracham* részére küldött 50 fillért; a kiséző sorokat ide iktatom; megérdemlik: „Tisztelt Lelkész Ur! Kérem fogadja el ezen kis adományt. Végtelenül örülök Isten azon végtelen irgalmának és kegyelmének, hogy oly hosszú szünet után ismét néhány szegény fillért lehet és szabad adnom növendékünk *Devanukracham* részére. Lehet és szabad! Két rövid szó, könnyű kimondani; de nekem szegénynek hosszú szavak, mert nehéz az élet. Óh, mennyire köszönöm Isten azon végtelen irgalmát, hogy imáimat meghallgatta és könnyeimet elfogadta. Mély tisztelettel. S. K.“ Ezen levelet elküldtem *Devanukrachamnak*; ha ily kegyes lelkek áldoznak és imádkoznak érte, mennyivel könnyebben ellenállhat a sátán minden kísértésének s mily biztosan haladhat az Ur ösvényén, nemes hivatása felé!

— **Nyugtázás.** *A Lipcsei ev. luth. misszióra* folyó évi április hó 1-től október végeig a következő adományok érkeztek hozzám: a) *Általános missziói célokra*: Franzfeldi gyülekezet Bohus Károly lelkész által 50 kor., D—n K—ly B—d 2 kor. 40 fil., ochtinai gyülekezet Honétzy Pál lelkész által 1 kor., Hofbauer Pál bakony-szombathelyi lelkész 1 kor., Justh Géza és Ilonka missziói perselyéből Krccsedin 4 kor., Francz Ede lelk. Orsova 1 kor., Kailing Hugó szeghegyi s. lelk. missziói perselyéből 7 kor. 40 fil., petőfalvai gyülekezet Gura Jenő lelk. által 3 kor. 66 fil., simonyi ev. gyűl. Mőd Lenárd lelk. által 2 kor., Winecker János Pécs 2 kor. 90 fil., K. M. Bánfalva 60 fil., D—n K—ly B—d 4 kor. összesen 79 kor. 96 fil., mit hozzáadva a mult számban kimutatott összeghez, általános missziói célokra eddig befolyt: **126 kor. 75 fil.** — b) *A Madrasz és Madrasz vidéki gyülekezetek részére*: Franzfeldi gyülekezet Bohus Károly lelkész által **14 kor. 78 fil.** — c) *A keletindiai éhezők részére*: Winecker János Pécs 2 kor. 90 fil., S. K. Pozsony 40 fil., Hacky Mária Sopron 2 kor. összesen 5 kor. 30 fil. s a mult számban kimutatott összeggel **17 kor. 99 fil.** — d) *Devanukracham neveltetésére* (III. évfolyam): Francz Ede orsovai lelk. 1 kor., ágtalva-bánfalva-lépesfalvai konfirmándusok 3 kor. 18 fil., Lenhardt Károly képezdei igazgató Modor 1 kor., Hofbauer Pál lelkész Bakony-Szombathely 1 kor., Scheller Anna Sopron 2 kor., Bohus Károly lelkész Franzfeld 1 kor., Solcz Ida k. a. missziói perselyéből Igió 1 kor. 17 fil., Varga Márton lelk. Tokaj 2 kor., Tiefbrunner Ernő tékesi tanító iskolai gyűjtése 3 kor. 08 fil., összesen 15 kor. 43 fil. a mult számban kimutatott összeggel **69 kor. 76 fil.** úgy hogy 1900 október végeig **229 korona 28 fillér** misszió-adomány érkezett hozzám. Mindezer adományok a »*Der Friedensbote*« című lapban is nyugtáztattak. Isten áldása legyen az adakozókon és adományokon. Missziói adományokat ezentúl is szívesen fogadok és továbbbitok — *Lipcsébe.*

Egyről-másról.

— **Az indiai éhinség** az utolsó hónapokban óriási arányokat öltött. Már 1899 november közepén 30 millió ember szenvedett az elmaradt aratás következtében s a kormány 2½ milliót segélyezett alimizsna és munkaadás által. Azóta az inség hétről-hétre nagyobbodott. December vége óta az egész bombayi parancsnokság, mely 2500 négy-szögmérföldnyi területre terjed s 25 millió lakossal bír, szintén inséget szenved. Ahol még kenyér van, ott viz nincs az emberek s a marha részére. 1900 január közepén 3.600.000 inséges részesült állami segélyezésben. A mostani helyzet egyáltalán sokkal rosszabb, mint az 1896/97-i éhinség alkalmával volt. Mivel az éhinség most is ugyanazon területeket sujtja, azért az emberek ellenállási képessége most, sokkal kisebb. Sokan nem is vetettek, hanem a vetőmagot is megették. Aki teheti az a keleti tartományokba vándorol, hol jobb aratás volt, de a legtöbb kivándorló már annyira elgyengült, hogy útközben meghal. Az éhinség következtében aztán a kolera is kitört Indiában. Így a folyó év június utolsó hetében magában a bombayi parancsnokságban, hivatalos kimutatás szerint 17,166 ember halt el kolerában s valószínű, hogy a heti halálesetek száma meghaladja a huszezetet. Végre azonban a monzum mégis meghozta a várva várt esőt. Október havában már learathatták az első rizstermést s így remélhető, hogy az iszonyú inség s a kolerajárvány nemsokára ismét megszűnnek.

— **Aratás.** A német protestáns misszióegyesületek működését az 1899 év folyamán ismét gazdag áldás kísérte. A megjelent *évi jelentések* alapján a hittérítők, a keresztény benszülöttek gyermekeitől eltekintve, 16,212 felnőt poganýt kereszteltek. Ezen számon a különböző egyesületek így osztozkodnak meg: a rajnai misszió 4456, a Goszner-féle (Berlin II.) 3119, a bázeli 2224, a berlini I. 2089, a herrmannsburgi 2074, a lipcsei 812, a testvérgyülekezet missziója 602, a breklumi 433, a brémai 157, a berlini III. 155, a neukircheni 64 s a neuendettelsai misszió 27 poganýt keresztelt. Valóban szép aratás, mely egyuttal azt is mutatja, hogy a hittérítők jó magot vetnek, mely gazdagon meghozza gyümölcsét.

— **Confucius, Buddha és Krisztus.** Egy benszülött kínai lelkész egyszer a következő hasonlattal magyarázta meg atyafiainak az ő vallásaik a confucianizmusz és buddhizmusz, meg a kereszténység közötti különbséget. Egy ember egy mély vérembe esett s nem tudott belőle kijönni. Ekkor arra ment Confucius s midőn észrevette a szerencsétlent, így szólt hozzá: „Szegény ördög, sajnállak! De mért nem vigyáztál jobban. Azonban egy jó tanácsdal szolgálok; ha valahogy kiszabadulsz ezen gödörből, úgy vigyázz jobban, nehogy ismét hasonló baj érjen“. Nemsokára Buddha ment el a gödör mellett s így szólt hozzá: „Szegény ördög, sajnállak, ha nyomorúságos helyzetedre gondolok! Ha csak félig felkapaszkodhatnál a gödör falán, lenyujtanám kezemet és kihuználak“. Végre JÉzus ment arra, leszállt a verembe, felhozta szegényt, megtisztította s végül így szólt hozzá: „Most menj és ne vétekezzél többet“.

— **Hogyan imádkoznak a brahmánok.** (Monda.) Egy brahmán a legelőkelőbb indiai kaszt, a lelkészek kasztjának tagja, a templomtól lépcsőjén imádkozott. Ekkor isten jelent meg neki s megkérdezte, hogy mit kíván? Mikor a brahmán feltékkintett, a tó másik oldalán egy másik brahmánt látott, akit gyűlölt, mire így szólt istenhez: „Add

nekem annak kétszeresét, amit az kíván, aki ott szemközt imádkozik“. Erre isten másik a brahmánnak is megjelent s ugyanazon kérdést intézte hozzá. Ez így felelt: „Mit kért szemben ülő ellenségem?“ s midőn az istenség azt válaszolta: „Annak kétszeresét, amit te fogsz kérni“, ördögi gyűlölet szállta meg a brahmán szívét s így szólt: „Úgy azt kívánom, hogy az egyik szememre megvakuljak; s annak oda át add óhaja szerint kívánságom kétszeresét“. S így is történt. — Minő vallás az, melynek követői imádkozás alatt is ilyen gyűlölséget hordanak szívökben. S mennyire becsülhetik a hiuduk lelkészeit, midőn mondaikban ilyen rosszaságot tételeznek fel róluk!

— **Isten nagyobb.** A nagy Kimueri, Keletafrika hatalmas uralkodójának idejében történt. Wugaban két fiú afelett vitatkozott, hogy ki nagyobb: Isten vagy Kimueri. Kimueri véletlenül arra ment és hallotta a vitatkozást. Azért mindkét fiút kunyhójába hívta s annak aki Istent tartotta nagyobbknak egy fehér posztódarabot és sapkát, annak pedig aki azt mondta, hogy ő nagyobb egy kék posztódarabot és sapkát adott. Erre a két fiút bizonyos ügyben Bumbuliba küldte s meghagyta rabszolgáinak, hogy fussanak utánok s azt aki fehér lepelt és sapkát visel üssék agyon. Ezek az erdőben megrobanták a gyermekeket s azt aki fehér lepelt és sapkát viselt, tényleg agyon is verték. — A másik halálfélelem között visszafutott Kimueri kunyhójába s bejelentette neki társa meggyilkoltatását. De amint Kimueri a szeme közé nézett eliszonyodva látta, hogy az a gyermek áll előtte aki azt mondta: „Isten nagyobb!“ A fiúk utközben kicserélték az ajándékot.

— **Szeressétek ellenségeiteket.** Uj-Zéland egy máori templomban az urvacsorát ünnepelték, s a hittérítő csodálkozva vette észre, hogy a szent cselekményt valaki megzavarja. Egy maori ki az oltár melletti első sorokban térdepelt hirtelen felkelt s a hátsó sorokhoz távozott. De nemsokára visszatért előbbi helyére s elfogadta a szentséget. „Mi bajod volt?“ kérdezte a hittérítő a szent cselekmény után a máorit. „Mester — felelé ez, — mikor az oltár előtt térdepeltem, azon embert vettem észre oldalomon, ki néhány év előtt atyámat megölte és vérét megitta. Akkor megfogadtam, hogy agyon ütöm, ha találkozom vele. Elképzelheti, hogy mit éreztem, mikor hirtelen magam mellett láttam térdepelni. Nem maradhattam helyemen s a templom hátulsó részébe mentem. Ott azonban úgy tetszett, mintha a mennyországot láttam volna, hol a nagy vacsorát tartották s mintha egy hang azt kiáltotta volna felém felülről: „Arról esmérük meg mindenek, hogy én tanítványim vagyok, ha egymást szereténditek.“ Aztán meg egy másik kép tárult fel szemeim előtt; a megfeszített megváltót láttam s hallotam amint imádkozik: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekesznek“. Ez legyőzte gonosz indulatomat, mire vissza tértem az oltárhoz“.

— **Nem eresztlek el!** A távol Indiában egy megkeresztelt hindu haldokolt. Ekkor a hittérítő, ki éppen meglátogatta, azt kérdezte tőle: „Nem félsz-e, hogy JÉzus végre talán még sem fog elfogadni?“ Erre a hetven éves aggastyán felemelkedett beteg ágyán s így válaszolt: „Hogyan, el nem fogadna? JÉzus nem fogadna el engem? Erősen megragadom és el nem ereszttem. S ha mégis el akarna lökni, úgy lábait átkarolva mondanám neki: Avagy nem azért jöttél-e a világba, hogy engem is keress és üdvözíts. Avagy talán én nem vagyok bűnös és Te nem vagy a bűnösök Megváltója? Nem, szent Üdvözítőm, nem eresztlek el, míg nem üdvözítesz!“ Aztán haldokolva visszaesett párnájára s még egyszer felsóhajtott: „Nem eresztlek el!“ — Ime egy megtért pogány bizodalma JÉzushoz. Valjon te is bizol-e benne mostani nyomorúságod között s majdan halálad órájában? Ne ereszd el s Ő is megáld tégedet!

Szerkesztői üzenetek.

Összes olvasóim szíves elnézését kérem, hogy a lap ismét oly sokáig nem jelent meg. Nem rajtam mult, hanem azon, hogy az előfizetések gyéren, a dolgozatok pedig még gyérebben érkeznek. Mindenfelé elismerik, hogy a lap hézagpótló, érdekes és megérdemli a pártolást, de azért még sem pártolják, úgy amint kellene. Már pedig csupa dicséret és ajánlásból lap meg nem élhet: előfizetők is szükségesek. Azért újból felkérek mindenkit, a ki a „*Külmisszió*“ további fenállását szükségesnek tartja s 1 koronát áldozhat, hogy küldje be címemre rögtön az előfizetési díjat. Ha megfelelő összeg érkezik, úgy nemsokára újabb füzetet küldök szét. Azonban ismét kérem, hogy azok se küldjék vissza a lapot, akik nem fizetnek elő, hanem adják valakinek, aki szívesen olvassa; talán áldás kél nyomában. — **Többeknek.** Örülök, hogy számosan helyeslik azon tervemet, hogy a „*Külmisszió*“ idővel havi folyóirattá változtatom *s programmomba a belmisszióknak egyházunk szellemében való céltudatos és egységes fejlesztését és tárgyalását is fel akarom venni.* De a jelentkezők száma eddig csekély ahoz, hogy a tervet már a jövő évben megvalósíthatnám. Legalább 500 előfizető kellene hozzá s eddig alig jelentkezett száz. Azért még egyszer felkérem mindazokat, kik a havonként megjelenő lapra 2 koronával előfizetnének, közöljék velem december végéig szándékukat. Ha anyagilag csak félig-meddig biztosítva látnám a vállalatot, úgy belekezdének. Hisz a bátraknak kedvez a szerencse. — **L. I. Sár-Szent-Miklós.** Ön mint mondja „két kezű kaszás, kapás“ vagyis egyszerű földműves s azért mégis igen helyesen ítéli meg a helyzetet, mikor így ír: „A mi Fehérmegyénk bizony kevés lutheránus népet éltet jó kenyérével; többnyire katolikussokkal vagyunk közösségbe. Innét kiindulva a hazai misszió szükségét is nagyon érezzük. Hát ott! ott! ahol az Úr drága szent ígését még nem is hallják, óh ott igen nagy szükség van arra, hogy minden hű keresztény letegye fillérért a hit oltárára, hogy szegény missziói hiveink, kiket az Ur lelke hívott arra a nagy és nehéz feladatra, szükségöket fedezhessék.“ A legtöbben a hazai szükség felemlítésével mentegetik a hittérítés iránti közönyüket; pedig a hívő kereszténynek tudnia kell, hogy a hazai szükség enyhítése s a pogányok megtérítése érdekében kifejtett munkásság, egyaránt *kötelességünk.* Egyik nem zárja ki a másikat, valamint az egyiknek teljesítése nem jogosít fel a másiknak elhanyagolására. — A „*Gotthold*“ naptár csak német nyelven jelent meg s így nem szolgálhatok vele. Pedig jó volna, ha magyar naptárunk is lenne, mert az árva házi naptár református; épen így a Kis Tükör s a Téli ujság című lapok is, amiért mi lutheránusok nem pártolhatjuk. Egyetlen lutheránus magyar néplapunk az „*Evangelikus Családi Lapok*“ s így csak ezt terjeszthetjük; idővel a „*Luther Társaság*“ talán magyar lutheránus naptárt is kiad; jó szolgálatot tenne vele. — **L. J. Rima-Brezó.** Köszönöm a szíves közreműködést s kérem keressen fel minél többször dolgozataival. — **W. A. Felső-Nána.** A jeles cik szép fordítását vettem s a jövő évfolyamban leközlöm. Kérlek azonban eszközöld ki a tudós szerzőtől a fordítás kiadásának engedélyezését. — **N. L. Szent-Antalfa.** Hálára kötelezel a szép fordításokkal. Luther missziói énekét érdemes volna egészen is lefordítani új kerületi énekeskönyvünk részére. — **H. P. B. M. Szombathely.** Köszönöm az adományt s a jó kívánságot. Adja Isten, hogy óhaja szerint gyülekezete is mielőbb pártolhassa a missziót. Tudom, hogy ez mihamar megtörténik, mert nálunk minden eredmény a lelkészek buzgóságából ered . . . Persze, hogy sokfelé oly kicsiny az eredmény, az egyuttal árnyék buzgóságunkon. — **F. E. Orsova.** Helyesen intézkedtem? Szívélyes üdvözet!

Zeitschriften

aus dem

Verlag von C. Bertelsmann in Gütersloh.

Die evangelischen Missionen. Illustriertes Familienblatt. Herausg. von Pfr. J. Richter. Monatlich ein Heft von 24 S. gr. Lex.-8. mit 10—16 Bildern. Jährl. 3 M. — Als Beiblatt dazu erscheint:

Saat und Ernte auf dem Missionsfelde. Illustrierte Blätter für die erwachsene Jugend. Herausg. von Past. J. Richter u. Past. Past. Richter. Monatlich ein Heft von 8 S. mit 4—5 Bildern. Jährl. 1 M.

Monatsschrift für Innere Mission mit Einschluss der Diakonie, Diasporapflege, Evangelisation und gesammte Wohlthätigkeit. Herausgegeben P. D. Theodor Schäfer. Monatlich ein Heft von 40—48 S. gr. 8. Preis jährlich 6 M.

Der Beweis des Glaubens. Monatsschrift zur Begründung und Vertheidigung der christlichen Wahrheit für Gebildete. Herausgegeben von Prof. D. O. Zöckler und Sem. Direktor Lic. th. E. G. Steude. Monatlich ein Heft von 40 S. gr. 8. Mit dem »Theologischen Literatur-Bericht« zusammen jährlich 8. M.

Theologischer Literatur-Bericht. Herausgegeben von Pfr. H. Josephson. Monatlich ein Heft von 40 S. gr. 8. Preis jährlich 3 M.

Evangelisches Schulblatt begründet von Friedrich Wilh. Dörpfeld. Herausgegeben von D. Horn, A. Hollenberg und Dr. G. v. Rohden. Monatlich ein Heft von 40—48 S. Jährlich 6 M.

Siona. Monatsschrift für Liturgie und Kirchenmusik. Zur Hebung des kirchlichen Gottesdienstes herausgegeben von D. M. Herold, Kgl. Dekan und Inspektor in Schwabach. Monatlich ein Heft von 20 S. Lex.-8. (Mit Musikbeigaben.) Preis jährlich 5 M., mit dem Korrespondenzblatt des Ev. Kirchengesangvereins 6 M.

